

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Alžběta Trtková

**Porozumění Čechů slovenštině a Slováků češtině
20 let od rozdělení Československé republiky**

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

Olomouc 21.4.2014

.....
podpis autora práce

Děkuji Mgr. Janě Kusé, PhD., za odborné vedení mé bakalářské práce, poskytnuté konzultace a cenné rady. Dále děkuji slečně Valentíně Raučinové za poskytnuté rady týkající se slovenské gramatiky a v neposlední řadě patří dík mé rodině za jejich podporu během posledních měsíců, v nichž práce vznikala.

OBSAH

ÚVOD	5
1 HISTORICKÝ VÝVOJ ČESKÉHO JAZYKA	7
1.1 STAROSLOVĚNŠTINA	7
1.2 USTÁLENÍ SPŘEŽKOVÉHO PRAVOPISU	7
1.3 ROZVOJ SPISOVNÉ ČEŠTINY VE 14. A 15. STOLETÍ	8
1.3.1 Vzestup spisovné češtiny ve 14. století	8
1.3.2 Spisovná čeština v době husitské	8
1.4 OBDOBÍ HUMANISMU – VELKÝ ROZMACH VE VÝVOJI ČEŠTINY	9
1.5 DALŠÍ VÝVOJ, RESPEKTIVE ÚPADEK JAZYKA	10
1.6 DŮLEŽITÝ MEZNÍK - NÁRODNÍ OBROZENÍ	11
1.6.1 První období	11
1.6.2 Druhé období	12
1.6.3 Pravopisné změny za NO	13
1.7 USTÁLENÍ SPISOVNÉHO JAZYKA	14
1.8 ČESKÝ JAZYK VE 20. STOLETÍ	15
2 VÝVOJ SLOVENSKÉHO JAZYKA	16
2.1 JAZYK MĚŠŤANSTVA A ZEMANSTVA	16
2.2 ČEŠTINA JAKO SPISOVNÝ JAZYK	16
2.3 VYHROCENÍ SITUACE	17
2.4 BERNOLÁČTINA	18
2.5 ŠTÚROVSKÉ OBDOBÍ	19
2.5.1 Kritika štúrovského pravopisu	19
2.6 „MATIČNÉ“ OBDOBÍ	20
2.7 MARTINSKÉ OBDOBÍ	20
2.8 SLOVENSKÝ JAZYK VE 20. STOLETÍ	21
3 ČEŠTINA A SLOVENŠTINA DNES	22
3.1 SLOVENSKY. SNADNO A RYCHLE?	22
3.2 SLOVAKISMY V SOUČASNÉ ČEŠTINĚ	23
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	25
5 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	26
5.1 DLE POHLAVÍ, VĚKU, OBLASTI, VE KTERÉ RESPONDENTI ŽIJÍ, POBYTU NA ÚZEMÍ DRUHÉHO STÁTU	26
5.2 POCHOPENÍ SLOVENSKÉHO (ČESKÉHO) VÝRAZU	30
5.3 POROZUMĚNÍ VÝZNAMU DVOU ZDÁNlivĚ STEJNÝCH SLOV	50
5.4 SPRÁVNÉ UŽITÍ SLOVESA VE VĚTĚ	54
ZÁVĚR	60
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	61
SEZNAM GRAFŮ	63
SEZNAM PŘÍLOH	66

ÚVOD

Před rokem tomu bylo přesně 20 let, co vznikla samostatná Česká, a tedy zároveň i Slovenská republika. Před dvaceti a více lety bylo běžné, že se oba naše jazyky střetávaly a přicházely spolu denně do styku. Dnes je situace zcela jiná. Dvě samostatné republiky mají své samostatné národní jazyky, které se vzájemně přímo nijak neovlivňují. Nebo snad ano? Není žádným tajemstvím, že Čechy slovenština víceméně nezajímá, naopak Slováci s češtinou přicházejí do styku mnohem častěji, ať už v podobě televizních pořadů, českého dabingu, kteří Slováci upřednostňují, nebo v podobě školních a pracovních příležitostí. Slováci vyjíždějí čím dál častěji za vzděláváním a za prací právě do naší republiky, avšak zcela výjimečně je tato situace opačná – tedy že Češi jezdí za různými příležitostmi k našim východním sousedům.

Pocházím ze Slovácka, kde máme ke slovenštině mnohem blíže než v jiných částech Moravy, nebo dokonce v Čechách. Přijde mi škoda, že si rozumíme čím dál méně, protože slovenský jazyk je podle mě krásný jazyk a také proto, že máme společnou historii, takže není správné, že Slováckům rozumíme čím dál méně, ačkoliv jejich jazyk je stále více ovlivněn češtinou.

Rozhodla jsem se proto prozkoumat, jak si dnes rozumíme. Logicky můžeme říci, že mladší generace má pasivní znalost slovenštiny menší než generace starší, ale je zde mnoho dalších kategorií, ve kterých můžeme zkoumat naše porozumění druhému jazyku. Nejsou to tedy jen generační rozdíly, ale například územní rozdíly, o kterých jsem se již zmínila výše. Bylo by zajímavé porovnat, do jaké míry ovlivňuje člověka vzdálenost od hranic, jak v Praze rozumějí slovenštině, jak v Plzni rozumějí slovenštině, jak v Ostravě rozumějí slovenštině. Nicméně já jsem svou práci chtěla rozšířit do obou zemí, aby se ukázalo, jestli opravdu mají Slováci vyšší znalost našeho jazyka než my jejich a do jaké míry. To je cílem mé bakalářské práce.

V listopadu předchozího roku jsem se vydala na měsíční studijní pobyt do slovenského Prešova, abych byla v bližším kontaktu se Slováky. Zpětně hodnotím tento pobyt jako velmi přínosný pro mou práci, protože jsem měla možnost provést výzkum i mezi obyvateli východního Slovenska, které je nejbližší českým hranicím, a tedy i kontakt s češtinou je mnohem menší.

První, teoretická, část je zaměřena na vývoj obou jazyků, jak se vyvíjely, jak rostly, jak se vzájemně proplétaly a ovlivňovaly. Druhá, praktická, část je pak samotný výzkum zaměřený na porozumění Čechů slovenštině a Slováků češtině, který probíhal formou dotazníku.

TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORICKÝ VÝVOJ ČESKÉHO JAZYKA

Podle Bohumila Havránka by se mohly počátky českého jazyka datovat až k roku 836, tedy roku, kdy na naše území přišli Konstantin a Metoděj, aby u nás hlásali křesťanství. K tomu vytvořili jazyk, který byl srozumitelný pro všechny Slovany – staroslověnštinu, v níž má právě český jazyk své základy. Například Oldřich Hujer by se k úplným začátkům českého jazyka vrátil přes praslovanštinu až k indoevropským jazykům, avšak tento vývoj můžeme hodnotit jako předhistorický, jak mimo jiné sám uvádí, proto ne zcela potřebný pro podstatu této práce.

1.1 Staroslověnština

V historii našeho jazyka nalezneme slova, která u nás byla ještě před staroslověnštinou, jsou to konkrétně dny v týdnu – ponedělbnikb, vbtorbnikb, srěda, četvbrtbbk, pětbbk. Původně staroslověnský jazyk přejímal z řečtiny, např. *angelb*, *evangelije*, *apostolb*¹, ale také se přizpůsoboval významu domácích slov, např. *milostb*, *věra*, *nadežda*, *duchb*, *duša*². Typické bylo odvozování z domácích slovních základů – *mučeničb*, *učeničb*, *trojica*, *tvorbc*³ a tvoření slov pomocí přípon. Havránek uvádí např. příponu –telb (učitelb).

Od 11. století ovšem staroslověnštinu zastínila kompletně ve všech odvětvích latina, takže čeština se až do 13. století uplatňovala alespoň formou bohemik (česká slova v samotném textu) nebo glos (český překlad latinského slova většinou po straně). Toto období můžeme nazvat jako takzvané „přípravné“ období, protože se ustaloval pravopisný systém a grafický obraz češtiny.

1.2 Ustálení spřežkového pravopisu

V užívání jazyka měla písmena - c, s, z - různou platnost, avšak téměř od nejstarších zápisů se užívalo spojování dvou, popř. více písmen pro jedinou hlásku, ovšem toto užívání bylo až do období na přelomu 13. a 14. století velmi nepravidelné. Jak uvádí Havránek, příkladem toho může být listina z r. 1130: „*Csazloui (Čáslavi), Opocsne (Opočně), Satcsi (Žatci). Ojedinělá je v témž rukopise spřežka ff pro š (uuroscoffi ,rozkoši‘ aj.), uu pro v (dyuuou ,divou‘) a rz pro ř (uierzi ,věří‘)*.“⁴

¹ HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 10.

² tamtéž.

³ tamtéž.

⁴ HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 28.

K ustálení spřežkového pravopisu došlo na začátku 14. století, kdy se vytvořily dva systémy. První byl podrobnější v tom, že rozlišoval přesně dvojice s-š, z-ž, c-č (zz = s; f, ff = š; cz = c; chz = č; ch = ch; rs = ř; g před samohláskou j, před souhláskou g). Druhý oproti tomu rozlišoval neznělé s-š od znělého z-ž. Tento jednodušší se pak také uplatnil (z = z, ž; f, ff = s, š; cz = c, č; rz = ř). Dále můžeme přesně rozeznat e a ě, „*např. z neho, vczineny, geffte (z něho, učinený, ještě) od hniew, mnie, chtiel (hňěv, mňě, chěěl) ap.*“⁵

1.3 Rozvoj spisovné češtiny ve 14. a 15. století

1.3.1 Vzestup spisovné češtiny ve 14. století

Ve 14. století dochází k obrovskému posunu v užívání českého jazyka, neboť čeština není už omezena pouze na kláštery a duchovenstvo, ale čím dál více prostupuje mezi šlechtu, královský dvůr, městskou vrstvu a zejména díky roku 1348, kdy byla založena Univerzita Karlova, mezi univerzitní obec. Rozšiřuje se tedy pole působnosti češtiny, která se musí v důsledku toho rozšířit o odborné názvy a přesnější pojmenovávání. V tomto směru je značně ovlivněna latinou, dalšími termíny jsou pak čistě vytvořené neologismy. Z této doby Havránek uvádí slova, která se používají, popř. ještě donedávna používala – děloha, jepice, háv, záhněda, zlatohlav (Klaretovy slovníky). Postupně se samozřejmě také zdokonaluje větná stavba, kdy se užívají složitá souvětí, pasivní a přechodníkové konstrukce.

1.3.2 Spisovná čeština v době husitské

Podle Vondráka můžeme o spisovné češtině začít mluvit až v 15. století díky Husovi, jehož mnozí považovali za zakladatele spisovného českého jazyka. Právě s příchodem Husa a později jeho stoupenců se rozšířilo působení českého jazyka i na pražský lid, řemeslníky a také venkovský lid. Do této doby byla čeština hodně rozlámána kvůli velké dialektičnosti. Hus a jeho stoupenci ovšem ovlivnili jazyk v tom, že zásadní formou jejich projevu bylo kázání, které mělo být srozumitelné a přístupné pro co nejvíce lidí. Nejen kázání, ale také Husovy české spisy, které se ve velké míře četly, měly zásluhu na sjednocení jazyka. Velký význam to mělo především proto, že Hus vycházel ze spisovné češtiny, která se nyní přiblížila češtině mluvené, čili byla srozumitelnější pro širší okruh lidí. V husitské době se tedy mluvená čeština prolínala s češtinou spisovnou. Pro Husa ovšem stále zůstával hlavní jazyk latinský (oproti 14. století, kdy se Tomáš Štítý ze Štítého snažil nahradit latinu češtinou), český jazyk sloužil k tomu,

⁵ HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 30.

aby se Husovo učení dostalo k co nejširšímu posluchačstvu. Zároveň má ale zájem na tom, aby vznikly české názvy pro latinské odborné názvy a vytvořily se další české neologismy – s tím se v podstatě ztotožňuje se snahami ze 14. století. Nicméně ačkoli se Hus snažil o co největší propojení spisovné češtiny s češtinou mluvenou, „*nepřijímá do svého jazyka ani změny dlouhých hlásek ó, ú, ý v dvojhlásky (mój – muoj, jednú cestú – jednou cestou, pýcha - pejcha), ani změnu dvojhlásky ie v í (viece - více)*“.⁶

Hus ovšem přinesl velkou změnu, co se týče doposud užívaného systému spřežkového. Zavedl diakritiku, tzv. nabodenička – krátké a dlouhé. Ačkoli Hus ve svém díle tento výraz vůbec nepoužil, nám se natolik vžil, že jej používáme zcela běžně. Krátké nabodeničko (punctus rotundus) bylo znaménko, které mělo symbolizovat měkkost souhlásek (č, š, ž, ď, ň, ř, í - č, š, ž, ď, ň, ř, ť), dlouhé nabodeničko (virgula) zase s sebou přineslo psaní čárky pro dlouhé samohlásky (á, é, í, ó, ú, ý). Tato diakritika se začala užívat prakticky záhy v některých rukopisech, ale obecně vytláčila spřežkový pravopis až daleko později, čili tyto dva pravopisné systémy vedle sebe působily dlouhou dobu paralelně.

1.4 Období humanismu – velký rozmach ve vývoji češtiny

Zpočátku ale optimistický název kapitoly nebyl tak jednoznačný, právě naopak. Podle Vondráka byla situace ohledně spisovné češtiny velmi potlačena vlivem latiny, která byla prioritní pro šíření humanismu. I naši někteří humanisté psali právě latinsky, avšak po úplném nástupu humanismu v českém prostředí dochází k obratu. Spisovná čeština se více popularizuje, na druhou stranu do ní pronikají ve větší míře prvky mluvené češtiny. Ve druhé polovině 15. století se už ale začínají objevovat první náznaky větších změn. Jde především o již výše zmíněné změně dlouhých hlásek na dvojhlásky, kterým se dříve Jan Hus vyhýbal, tedy začíná se prosazovat uo místo ó, ou místo ú. Co se týče změny dvojhlásky ie na í, tato změna se naplno projevila až v 16. století. Z dalších změn z tohoto období je patrná např. změna psaní ý na ej. Havránek uvádí jako příklad slovo vymejšléš. Začíná se také uplatňovat upřednostňování složených přídavných jmen před jmennými (bohatý místo bohat).

Další vývoj jazyka se odráží od nároků humanistů, kteří mají vysoké požadavky na jeho úroveň. Jsou toho názoru, že spisovný jazyk by měl být odlišný od jazyka mluveného. Větná stavba je velmi složitá – naprosto typické je užití přechodníkových konstrukcí, začíná se užívat trpný rod. Tyto jevy se již dříve v literatuře objevovaly, konkrétně ve 14. století, ale teprve za

⁶ HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 44.

humanismu se začaly používat vědomě a častěji. Co se týče obohacování slovní zásoby, v období humanismu vyvrcholilo přibývání synonymních a antonymních výrazů a je upřednostňováno přejímání cizích slov před jejich překládáním, i když i překládání je častější než vůbec tvorba samotných nových slov. Havránek přibližuje jazyky, ze kterých se nejčastěji v tomto období přejímala cizí slova, a také obory, do kterých tato slova nejčastěji pronikala: „z latiny slova učeného a školského prostředí, z románských jazyků názvy vojenské a obchodní, z němčiny pak, a to především do mluveného jazyka, názvy pro věci běžného života, konverzační obraty a názvy řemeslnické.“⁷ Proč z němčiny je poměrně jasné. Od roku 1526 se k moci dostali Habsburkové a s nimi i německý jazyk, který ovlivnil nejprve mluvený jazyk a poté i jazyk spisovný.

Velice důležitou roli u nás sehrála role Jednoty bratrské, která se podílela také na velkém vydávání knih. Zlomovým dílem se zde stala bezpochyby Kralická bible, která určila tzv. „bratrský pravopis“.

„Pravopis bible Kralické a vůbec tisků z konce 16. stol. je Husův pravopis s odchýlnými, ale ustálenými detaily: š píše ff; po c, z, s a ve spojce „i“ se píše y a hláska „j“ v dvojhláskách písmenem y (ey, ay), jinde písmenem g. Pravopisu toho, zv. „bratrským“, užívalo se pak skoro pravidelně až do doby obrozenecké.“⁸

Významným se staly v tomto období slovníky, které zachycovaly slovní zásobu jazyka, dále slovníky nejenom latinsko-české, ale i trojjazyčné a čtyřjazyčné. Vrcholné slovníkové dílo mělo představovat Komenského *Thesaurus linguae bohemicae* neboli *Poklad jazyka českého*, které mělo shrnout veškerou slovní zásobu včetně slov nespisovných a nářečních. Slovník se ovšem nedochoval, protože shořel.

1.5 Další vývoj, respektive úpadek jazyka

Zlomovým okamžikem pro vývoj jazyka se stala roku 1620 bitva na Bílé hoře a s ní spojené vítězství katolíků. Vyšší společenská vrstva se ztrácí a přestává být nositeli českého jazyka. Český jazyk byl sice ustálen z období humanismu, ale začala jej opět vytlačovat latina. Čeština se tedy nejenže dále nerozvíjela, ale v podstatě přešla časem do úpadku. Ačkoli zůstává stále úředním jazykem, vedle ní se stává úředním jazykem také němčina. Snaha některých lingvistů tehdejší doby zvláště spočívala v tom, že měli zájem počestvovat cizí výrazy. Tato

⁷ HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 61.

⁸ HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 69.

snaha byla ale poněkud marná, protože s ní moc úspěch neslavili a žádné z jejich pokusů nových českých slov se neujaly. V tomto období se spisovný jazyk omezuje na nižší měšťanské vrstvy a na venkovský lid. Rozvíjí se lidová slovesnost a lidová píseň, v tomto případě se tedy o úpadek nejedná. Problém byl v tom, že nositeli spisovného jazyka byly pouze tyto vrstvy, takže se jazyk nemohl posouvat ve svém vývoji dále.

1.6 Důležitý mezník - Národní obrození

Situace ohledně českého jazyka se vůbec nezlepšuje ani v polovině 18. století, kdy už není užíván ani v úředních stycích. Jediné pozitivum tedy zůstalo to, že čeština nevymizela z mluvy nižšího měšťanstva a venkovského obyvatelstva. Celková situace v Habsburské monarchii nebyla útěšná, přišla řada reforem Marie Terezie a poté jejího syna Josefa II., které navíc posilovaly pozici německého jazyka. Avšak se zrušením nevolnictví mnoho venkovského lidu z českých zemí odešlo do měst, kam s sebou volně přinášelo i češtinu. Se zavedením povinné školní docházky se zase rozšířilo nižší školství a s ním spojené tištění českých učebnic. Nově vzniklá měšťanská vrstva se také potřebovala rozvíjet, učit a bavit. K těmto účelům byly zřízeny české noviny, česká literatura (beletrie i naučná) a české divadlo. Český jazyk se tak opět dostává ke slovu a utváří i jazyk spisovný. Toto všechno souvisí s národním uvědoměním, národními obroditeli a snahou opět probudit v českých lidech svůj mateřský jazyk. Následující vývoj probíhal v několika obdobích, protože nejprve bylo třeba dát dohromady teoretickou část spisovné češtiny. Toho se ujal Josef Dobrovský, který ve svém díle *Podrobná mluvnice česká* kodifikoval normy spisovné češtiny. Nejen to, tato mluvnice se také stala vzorem i jiných slovanských národů. Druhé období bylo význačné tím, že se jeho představitelé (zejména Josef Jungmann) snažili rozšířit působnost češtiny formou vytváření české literatury pro všechny vrstvy. V tomto období tedy dochází k rozšíření slovní zásoby a zároveň zdokonalení literárního stylu, ať už v odborných dílech Josefa Jungmanna, nebo také v básnické tvorbě zejména Karla Hynka Máchy.

1.6.1 První období

První fáze národního obrození začíná 70. lety 18. století. Toto období můžeme nazvat jako obrannou fázi, v níž vlastenci brání právo českého národa na vlastní jazyk. Jazyk se na počátku tohoto období prakticky neliší od jazyka 17. a 18. století. Zůstávalo nedostatečné množství českých slov, slovníky byly stále přesyceny slovy cizími (hlavně německými a latinskými). Právě v tomto období začínají přibývat nová česká slova zejména doslovným

překladem z němčiny. Toto nové tvoření slov se stalo předmětem kritiky, kterou se zabýval Dobrovský. Z literárních děl se velmi často vydávají spisy ze starší doby, protože v nich jazykovědci hledají normu pro spisovný jazyk, konkrétně odkazují na jazyk 2. poloviny 16. století.

V tomto období národního obrození vycházejí tři různé mluvnice, které podávají výklad spisovné češtiny. Všechny byly napsány německy a za vzor spisovného jazyka považovali klasicistní jazyk. Nejvýznamnější je samozřejmě mluvnice Josefa Dobrovského, jehož analogický pravopis se posléze uplatnil. Ještě dnes jej bereme jako normu spisovného jazyka. Josef Dobrovský se věnoval také tvorbě slov. Byl velmi konzervativní, co se týkalo neologismů. Nabádal, aby do slovní zásoby opět pronikla slova stará, zapomenutá, případně aby se přejímala slova ze slovanských jazyků. Rozhodně odmítal všechny snahy o zařazení slov nově vytvořených. V podstatě odmítal i novotvary, které se v té době vžily. To samozřejmě platilo i pro všechny jazykovědce starší doby národního obrození.

1.6.2 Druhé období

Druhá fáze národního obrození odpovídá 10. – 20. letem 19. století. Hlavním úsilím bylo vytvoření česky psané vědecké ale i krásné literatury. Ačkoli již v prvním období se rozšiřovala slovní zásoba zejména slovy tenkrát již zapomenutými, mladší období se na toto přímo specializovalo, v čele s Josefem Jungmannem. Na rozdíl od období staršího, jungmannovci mají zájem tvořit nová slova. Výhodou pro ně bylo, že mohli vycházet z Dobrovského díla a že se mohli opírat o Jungmanna, který byl znalcem českého jazyka. Další výhodou pro ně byl fakt, že psali převážně česky. Vznikala slova jak vědecká, tak básnická. Tato skupina jazykovědců se ovšem nespokojila se samotným vysokým stylem jazyka českého, nýbrž chtěli povznést obecně celou českou kulturu na vyšší úroveň. Vzniká tedy velké množství společenskovedních, humanitních nebo přírodovědných názvů. „*Vidíme, jak teprve tyto názvy vyjádřily rozdíly potřebné pro přesnější myšlení, jako mezi ‚cílem, účelem a záměrem‘, mezi ‚stejný a totožný‘ ap.*“⁹ To vypovídá o tom, že vzniklo opravdu velké množství slov. Na stejném místě uvádí Havránek i další slova jako mluvnice, nářečí, časování, přídavně jméno, podmět, samohláska, souhláska. Z přírodovědných nových výrazů zmiňuje např. nerost, rostlina, dusík, kyslík, kyselina, prvek; z matematických pak čtverec, trojúhelník, vteřina, výkres a mnohé jiné. Novotvarů bylo v tomto období moc, převážně se jedná o dost důležitá slova, která denně

⁹ HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 92.

používáme v běžné konverzaci. Dalo by se říci, že těchto slov bylo až příliš, jak nasvědčuje snaha o vytvoření českých slov pro mezinárodní názvy - „*philosophia libomudrctví, logica umnice, aesthetica krásověda, grammatica mluvnictví, etymologia slovozpyt, lexicographia slovářství*“¹⁰ a mnohé další. Skupina jazykovědců kolem Jungmanna byla tak aktivní, že ze spisovného jazyka začala mizet slova přejatá, hlavně německá. Většinou se tato slova zachovala v mluvené řeči, protože jejich české ekvivalenty nebyly vždy vytvořeny a obratem zavedeny. Tím spíše některé výrazy neupadaly v zapomnění, protože se stále zachovávala hlavně ve městech dvojjazyčnost. Samozřejmě nebyli všichni tak nakloněni tak obrovskému přívalu nových slov vzniklých tvořením a přejímáním ze slovanských jazyků (zejména polštiny). Byli zde takoví, mezi nimi Dobrovský nebo i František Palacký, kteří byli proti tomuto rozmachu.

Vrcholným dílem druhého období národního obrození je pětidílný *Slovník českoněmecký* (Josef Jungmann). Nejen, že byl velmi rozsáhlý, ale zároveň shrnoval snahu všech jazykovědců o rozšíření slovní zásoby českého jazyka. Obsahuje slovní zásobu jak starší, tak i tu nově vytvořenou. Byla takovým vzorem pro všechny spisovatele, kteří nyní neměli možnost vymýšlet si slova nová, což vedlo k dalšímu ustálení jazyka.

1.6.3 Pravopisné změny za NO

Jak už bylo výše zmíněno, až do této doby se udržel v platnosti pravopis bratrský, který v době obrozenecké byl nahrazen Dobrovského pravopisem analogickým. Z konkrétních změn, které nastaly v hláskové soustavě, „*především ustupuje vo- na počátku slov, í místo é uvnitř slov, jako mlíko, a již skoro úplně ej za ý a í za é ve flexi (krásný, krásného); jen ej za ý uvnitř slov má celkem ještě převahu*“¹¹. Havránek ovšem také uvádí změny, které se ujali se zavedením analogického pravopisu, jako rozlišení psaní *i* a *y* po *c*, *s*, *z*, ale také jednotné užití písmene *u* na začátku slov místo písmene *v*. V této době také úplně mizí označení *ff* pro písmeno *š*. „*Druhou opravou, tzv. skladnou, bylo zavedeno psaní í místo j, j místo dosavadního g, zčásti y, místo ě (její největší galeje místo gegj největší ěgaleje). Brzy pak bylo navrhováno psát též v místo w (u m. v) a ou místo au (jako: vyučiti, jednou m. wyučiti, jednau), od r. 1849 byla i tato úprava skoro obecně přijata. Tím nabyl český pravopis stability a v zásadě té podoby, kterou*

¹⁰ HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 92.

¹¹ HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 102.

*má podnes.*¹² V této době by bylo vhodné se zmínit i o tom, že se začalo užívat na začátku slova *ú* místo dosavadního *v*.

1.7 Ustálení spisovného jazyka

Situace se po pádu feudalismu v roce 1848 vyvinula tak, že postupně si český jazyk vybudoval své místo v úřadech, zároveň vznikla první česká hlavní škola, čeština se stává jazykem vyučovacím jak na středních školách, tak i gymnáziích. Následně se osamostatnila i česká univerzita. Čeština se dostává do fáze, kdy se její působnost opět rozšiřuje a její význam narůstá. Pomohlo tomu i prostoupení češtiny do publicistiky. Díky prolínání městské mluvy s hovorovým jazykem inteligence, z nichž se vytrácí německé výrazy a němčina vůbec, se na přelomu 19. a 20. století vytváří ustálený základ jazyka. Druhá polovina 19. století se plně rozšířila téměř do většiny oborů, nejen tedy do úřadů, škol a publicistiky, ale také administrativy, práva a vědy. S tím ovšem souviselo také to, že se vyskytovaly jazykové chyby a různé nesprávnosti ve spisovné češtině. Proti tomu vystupovali puristé se svými tzv. brusy v podobě článků v časopisech, v různých pojednáních nebo knihách. Měli zájem na udržení jazykové tradice. „*Horlivě vyhledávali ve spisovném jazyce cizí slova, fráze, vazby apod. a doporučovali za ně jako náhradu výrazy ze staršího nebo i nového jazyka, příp. z nářečí; např. místo hledané zboží (něm. gesuchte Ware) žádali oblíbené zboží, místo na žádný pád (keinesfalls) se doporučovalo nijako, žádným během, žádným činem; ...*“¹³ Vznikalo hodně brusů, největší vliv však měl brus vydaný Maticí českou „*Brus jazyka českého*“, který byl zároveň i nejhodnotnější pro spisovnost jazyka. Komárek uznává, že jejich přínos byl např. v odstranění přebytečných germanismů, ale zároveň měli přísný, až nesmyslný metr na posuzování spisovnosti.

Významnou osobností se proto v tomto období stal Jan Gebauer, který se postavil puristům a odůvodnil všechny tvary spisovného jazyka, proti kterým brusiči jazyka vystupovali. Mohl si to dovolit, protože podle Komárka měl výbornou znalost vývoje jazyka. Proto byla jeho *Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*, vydaná v roce 1890, dlouhou dobu brána jako příručka spisovného jazyka.

¹² HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 105.

¹³ KOMÁREK, M. *Dějiny českého jazyka*. Brno: Host, 2012, s. 47.

1.8 Český jazyk ve 20. století

Ačkoli český jazyk rozšiřoval své pole působnosti v 19. století, až do vzniku Československé republiky byly obory, kde se stále objevovala němčina a kde také převládala. V roce 1918 se ovšem čeština stala oficiálním státním jazyk a tím zbourala veškeré další německé působení, ať už mluvené, nebo psané, na našem území.

Největším otřesem pro český jazyk bylo období Protektorátu, v němž opět němčina vytlačovala češtinu ve všeobecném smyslu. Ani toto šestileté období však nemělo žádné fatální důsledky pro český jazyk. *„Důležitou roli hrály také faktory kontaktné – čeština nebyla po r. 1945 již ovlivňována němčinou, zato však (mj. díky bilingvním médiím) posílil vliv slovenštiny, takže např. za domácí vazbu mimo co, kromě čeho se objevil konkurující slovakismus mimo čeho a vedle spojení být v protikladu, odporovat něčemu se rozšířilo sloveso protiřecit. Mezi slovakismy můžeme dále počítat např. obrat zaobírat se otázkou a slova středobod nebo výdobytek.“¹⁴*

Celkově pro 20. a také 21. století platí časté přejímání slov z cizích jazyků. V polovině století docházelo z pochopitelných důvodů k přejímání ruských výrazů, avšak už od 60. let k nám pronikaly výrazy z angličtiny.

Po roce 1989 je navíc tato tendence přejímání z cizích jazyků stále aktuálnější, a to především časté přejímání z angličtiny kvůli novým a nových technickým výtvarným, ale velký význam na tom mají také především masová média a nové druhy komunikačních technologií (především SMS zprávy, emaily, chaty na sociálních sítích).

¹⁴ KOMÁREK, M. *Dějiny českého jazyka*. Brno: Host, 2012, s. 55-56.

2 VÝVOJ SLOVENSKÉHO JAZYKA

Po rozpadu Velkomoravské říše se území obývané předky Slováků spojilo s Maďarskem v Uherské království. Slovenská národnost se začíná formovat ve 13. a 14. století v důsledku velkého vlivu slovenského měšťanstva a zemanů, kteří produkovali nadměrné množství zlata a stříbra nejen do Uherského království, ale také do celé Evropy. Vláda krále Karola Róberta byla velmi významná. V tomto období si slovenština žádá většího působení než nářečního, mimo jiné také díky dobré hospodářské politice, která umožňovala kvalitní mezinárodní obchod.

2.1 Jazyk měšťanstva a zemanstva

Vondrák uvádí, že v polovině 15. století byla čeština zavedena jako spisovná řeč na Slovensku, kde zůstala zachována prakticky celá tři století. Ve 14. století se čeština na tomto území vyskytovala pouze v literárních památkách. Důležitým mezníkem však bylo působení českých duchovních na Slovensku, kteří používali češtinu s prvky slovenštiny, takže se čeština šířila mezi široké vrstvy už ve 14. století. Do většiny slovenských měst ovšem pronikaly slovákismy, protože z předchozího období již byla vytvořena jistá měšťanská terminologie, která byla ustálena. Týkalo se to především západoslovenských měst jako Trnava nebo Trenčín. Podle Pauliniho se například v Žilině používala slovenština jako městská mluva už ve 14. století.

Na slovenských vesnicích vzniklo zemanstvo, které si vybudovalo své vysoké postavení na základě formálně uznaných šlechtických práv z poloviny 14. století. Zemané také používali vedle latiny svůj jazyk, který využívali například při soudních sporech. V tomto období fungoval pouze ústně jako jazyk pomocný.

2.2 Čeština jako spisovný jazyk

Jak již bylo zmíněno výše, v 15. století se čeština stala oficiálním jazykem na území Slovenska. Šlo především o zavedení jazyka, který by byl „*pružnější a lehčí na písemné dorozumívání, než byla latina*“¹⁵. V této době se navíc rozvíjely vztahy mezi Slovenskem a Čechami (především Moravou). Velký význam měly zejména husitské výpravy, ale stejný vliv zanechaly i další styky, ať už styky obchodní, hospodářské, vojenské či kulturní. Působení češtiny se tedy šířilo především podstatněji na západě Slovenska a na jeho severním středu.

¹⁵ PAULINY, E. *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Bratislava: SPN, 1983, s. 76.

Až od roku 1440 se čeština začala užívat na celém území Slovenska. Nicméně na východním Slovensku čeština úplně nezdomácněla a byla pro lidi poměrně málo srozumitelná.

Slovensko si zvolilo jako spisovnou formu češtinu hlavně z toho důvodu, že slovenština neměla žádné své kulturní centrum, od kterého by se dala spisovnost jazyka odvodit. Naproti tomu čeština pronikala na Slovensko soustavně a byla již vyspělým jazykem. Čeština pro Slováky představovala nadřazenost jejich nářečím. Užívala se výhradně v písemné podobě, „*chápala se jako kulturní podoba domácího jazyka*“¹⁶. Zároveň ale Trávníček píše, že nemůžeme říci, že by existoval československý jazyk, jehož součástí by byla jak čeština se svými nářečím, tak slovenština jako pouhé nářečí tohoto nadřazeného československého jazyka. Společným jazykem se odůvodňoval jednotný národ. Trávníček dementuje toto stanovisko, které bylo v jisté fázi minulosti bráno jako fakt. Dnes již nikdo nepochybuje o tom, že Češi a Slováci nebyli jeden národ.

V 16. století měli velký význam slovenští evangelíci, kteří češtinu brali nejen jako spisovný jazyk, ale také ji užívali v hovorové formě. Čeština se na Slovensku sice upevnila, ale zároveň se oslabila její spisovná norma, protože do ní pronikaly slovakismy. „*Jde zejména o tyto jevy: nevyslovování ř, zrušení jotace, t. j. nevyslovování ě po pernicích (tobe, sobe, mesto, pekný), vyslovování skupin de, te, ne ve středoslovenském rozsahu (d'en, o'ec, ňeset'e), vyslovování ú místo ou (trúba, búrka, I sg. fem. ženú), časté rušení přehlásky ä > ě > e.*“¹⁷

2.3 Vyhrocení situace

Čeština na Slovensku a v Čechách se v mnohém rozchází. Na Slovensku se čeština opírá o tradici jazyka Kralické bible, zároveň s pronikáním domácích prvků, v Čechách se vývoj jazyka posouvá dál a rozdíly se stále zvětšují. Jako důsledek toho se na Slovensku vytvořily skupiny s různými tendencemi situaci řešit. Podle Paulinyho byl Jiří Palkovič zastáncem striktního užívání pravopisné normy Kralické bible, kdežto Jan Kollár se snažil najít kompromis a vytvořit československou jazykovou normu, a v neposlední řadě zde byla skupina mladých pracovníků v Bratislavě, kteří se později soustředili kolem Ludovíta Štúra, tito usilovali o vyrovnání se češtině formující se v Čechách.

V 17. století hrála důležitou úlohu katolická spisba, jejíž jazyk se značně lišil od evangelických tendencí. Slovenští katolíci už nevycházeli z češtiny jako ze spisovného jazyka,

¹⁶ PAULINY, E. *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Bratislava: SPN, 1983, s. 78.

¹⁷ PAULINY, E. *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Bratislava: SPN, 1983, s. 111.

ale využívali čistě kulturní západní slovenštinu, která ještě měla nějaké shodné rysy s češtinou, ale češtinou se nazývat již nedala.

2.4 Bernoláčtina

Za národního obrození, kdy se plně rozvíjely Jungmannovy tendence o rozšíření a ustálení jazyka, se stále více ozývaly hlasy Slováků, kterým rostlo národní uvědomění a kteří měli zájem na povznesení svého dialektu na spisovnou úroveň. Komárek píše, že na konci 18. století vyvrcholily snahy Slováků o odtržení od spisovné češtiny, když v roce 1789 bylo založeno katolické „Učené slovenské Tovarýšstvo“. V čele tohoto uskupení stál Anton Bernolák (odtud pak název „berneláčtina“). Jazyk této družiny nebyl typicky nářeční, protože se snažil využít prvků především z mluvy západního Slovenska, ale také z mluvy středního Slovenska, a vyvarovat se co nejvíce českým výrazům.

Bernolák zastával takový názor, že každý národ má právo na svůj jazyk a literaturu. Tvrdil, že ze všech slovanských jazyků je právě slovenština nejbližší slovanské řeči.

Vycházel z živé mluvy vzdělanců, která měla kodifikovat spisovný jazyk. Snažil se vyhnout všem vlivům cizích jazyků včetně češtiny. Jak už bylo řečeno, vychází ze „západoslovenštiny“, nicméně i z té se snaží co nejvíce vymýtit české prvky jako ř, ě, au, ů.

Pauliny uvádí zásady, které Anton Bernolák kodifikoval v pravopise. Mezi nejhlavnější patří zrušení rozlišení *i/y*. Ruší hlásku *y*, protože říká, že ve výslovnosti nepoznáme žádný rozdíl. Zavádí psaní velkých písmen „*při všech podstatných jménech a jiných výrazech, které se vztahují na osoby: Král, Ľelo, Zem, Dwere, Oňi, Gegich, Uctiwi, Wisokoučení atd. Předložky s a z se píše podle výslovnosti: z Adamom, s Kaplnki, s Kupcom, s ňim. Hlásku j píše jako g, cizí q, x píše jako kw, ks, gz: Kwintilian, Kwintus, Kserkses. Hláska g se píše jako ģ. Zavádí skupinu šč: ešče, púščat (ale má i případy se št)*“.¹⁸

Podobné tendence usilující o takové změny proběhly již dříve, např. v katolické spisbě, ale Bernolákův přínos byl především v tom, že všechny tyto změny odůvodnil, vnesl do pravopisu systém a jednotné hledisko.

Bernoláčtina se však nikdy nepovýšila na celonárodní spisovný jazyk, ačkoli se její tradice držela až do druhé poloviny 19. století. V té době už ale vznikla upravená slovenština, která byla obratem přijata jako norma spisovného jazyka.

¹⁸ PAULINY, E. *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Bratislava: SPN, 1983, s. 167.

2.5 Štúrovské období

V polovině 19. století Ludovít Štúr vypustil úplně české prvky. Prakticky vychází z bernoláctiny. Štúr nechce pouze spisovný slovenský jazyk, ale chce tím pozvednout celý slovenský národ, jeho uvědomění.

„V letech 1844 – 1846 však na Slovensku Ludovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban a Michal Miloslav Hodža (po starších neúspěšných pokusech) položili základy moderní spisovné slovenštině. Tím se osudy spisovného jazyka v českých zemích a na Slovensku definitivně rozcházejí.“¹⁹ Z české strany se však ještě objevily tendence řešit tuto situaci, konkrétně hrabě Lev Thun se snažil zavést český časopis i české školy na Slovensku, ovšem nesetkal se s úspěchem.

Bylo rozhodnuto, že za spisovný jazyk je považována střední slovenština, tedy ta slovenština, kterou se mluví na středním Slovensku. Bylo to prosté hned z několika důvodů. V této době je již střední Slovensko takovým pomyslným centrem, ať už zeměpisným, či kulturním jazykovým centrem, které se právě zpočátku tak postrádalo pro spisovný jazyk. Proto není divu, že Štúr zde našel základy pro spisovnou normu, která odpovídala jistým předpokladům pro plnění spisovnosti. Vycházel tedy z nářečí středního Slovenska, protože bylo nejrozšířenější a nejpoužívanější, zároveň působilo jako nadnářečí, takže jeho prvky prostupovaly i do jiných nářečí. Byl pokračovatelem toho názoru, že každý slovanský národ má mít svůj vlastní slovanský jazyk.

Kodifikace spisovného jazyka byla zaznamenána v díle *Nauka reči slovenskej* Ludovíta Štúra z roku 1846. Zastává názor, že pravopis má vycházet z mluvené řeči. Odmítá hlásky *l'* a *ä*, protože jsou podle něj málo užívané a neestetické. To je jeden ze znaků, kterým se „štúrovský jazyk“ liší od dnešní podoby spisovného jazyka. Dále vynechal hlásku *é* a dvojhlásku *iu*. Stejně jako Anton Bernolák nerozlišoval *i/y*. *Ó* rozepisuje jako *uo*. Co se týká terminologie, je štúrovské období typické tím, že odborné názvy přebírá právě z češtiny.

2.5.1 Kritika štúrovského pravopisu

Tvrdou kritiku štúrovskému pravopisu projevil Michal Miloslav Hodža, z jehož iniciativy se částečně užívaly hlásky *l'* a *ä*. Nejvášnivější kritikou však byla reakce Jána Kollára, který

¹⁹ KOMÁREK, M. *Dějiny českého jazyka*. Brno: Host, 2012, s. 43.

tvrdě vystoupil proti slovenskému spisovnému jazyku. Tvrdil, že slovenština není dostatečně propracovaná, aby mohla zastávat úlohu spisovného jazyka.

Ovšem štúrovská slovenština se z těchto kritik oklepala a spontánně se začala užívat až do doby, kdy ministr Alexandr Bach zavedl na popud právě Jána Kollára zpátky češtinu na slovenské lidové školy, takzvanou staroslovenčinu (měla jisté hláskoslovné a tvaroslovné úpravy), a zdálo se, že se čeština stane opět spisovným jazykem na Slovensku. Jenže soudobý stav nedovolil češtině, aby se mohla naplno projevit a být akceptována. Slovinci měli vyšší požadavky na spisovnou normu. Čeština se tedy objevovala stále na území Slovenska, stejně tak ale štúrovská slovenština se svými obměnami a bernoláčtina se svými obměnami. Bylo tedy nutné vyhodnotit situaci a s definitivní platností určit spisovný jazyk. Proto se v roce 1851 sešli zástupci jak štúrovské, tak bernolákovské slovenštiny, aby se dohodli na jednotnosti jazyka. Zvítězila forma štúrovská se změnami, které navrhl Michal Miloslav Hodža. Tato forma je prakticky totožná s podobou, jakou má slovenština dnes. Základní příručkou se stala *Krátká mluvnica slovenská* z roku 1852, kterou sepsal Martin Hattala.

2.6 „Matičné“ období

Podle Blanára toto období spadá mezi roky 1863 a 1875, kdy byla založena a poté zrušena *Matices slovenská* jako základna slovenského kulturního a vědeckého života. Matices slovenská měla pozitivní vliv na rozvoj spisovného jazyka, což jí bylo umožněno politickým uvolněním způsobené koncem Bachova absolutismu. Prakticky navazovala na Štúrovy ideje. Cílem bylo vytvořit jednotnou spisovnou normu. Spisovná norma totiž nebyla úplně ucelená, stále se objevovaly různé nesrovnalosti a neshody. Týkalo se to především užívání hlásek *ä*, *y* a *l*.

Pro matičné roky je typické rozšiřování slovní zásoby. Paulíny píše, že se v této době do slovenštiny dostává velké množství rusismů a opět i českých slov. Právě blízkost češtiny kompenzovala slovenštině chybějící odbornou terminologii. Naproti tomu Blanár uvádí, že velký příliv nových slov v této době pochází z němčiny.

Těžkou situací pro Matici slovenskou, ale celkově pro slovenský národ bylo vytvoření Rakouska-Uherska, které určovalo, že se Slovinci museli asimilovat s Maďary, a tím se prakticky slovenština dostává do útlumu.

2.7 Martinské období

Jóna uvádí, že po vzniku Rakouska-Uherska se sice rozpadla Matices slovenská, ale navazovala na ni právě fáze, jejíž název se odvozuje od středoslovenského města Martin. Pro

slovenštinu to nebylo jednoduché období vzhledem k vnějším podmínkám, ve kterých se nacházela. Nicméně přesto se spisovný jazyk dokázal posunout dopředu ve svém vývoji, především v beletrii dosahovala slovenština svých kvalit. Stejně podmínky měl publicistický styl a věda. Ta především zásluhou Sama Czambela. Martinské období znamená, že hovorový jazyk obyvatel Martina a vůbec celého středního Slovenska byl základem pro užívání literárního jazyka v praxi.

Významnými představiteli byli již výše zmíněný Samo Czambel a Jozef Škultéty, kteří dbali o to, aby jejich jazyk zachoval svou svébytnost a aby se stal úředním a vyučujícím jazykem. Konkrétně Samo Czambel byl jazykovědec, který se snažil o rozvoj slovenštiny. Chtěl čerpat z živých nářečí a odstranit české prvky, které narušovaly spisovný jazyk. Dílo *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* z roku 1902 byla kodifikace, která se uplatňovala až do vytvoření prvních *Pravidel slovenského pravopisu* z roku 1931. Po smrti Czambela se o jeho dílo a záměry staral zejména Jozef Škultéty.

2.8 Slovenský jazyk ve 20. století

Od roku 1918 se slovenština stala oficiálně úředním a vyučujícím jazykem na Slovensku (kromě univerzit, kde byla přednášejícím jazykem čeština, protože většina profesorů a docentů byli Češi). Silnější postavení ve všeobecném měřítku měli Češi, proto i jejich jazyk opět velmi ovlivňoval slovenštinu, což trvá prakticky dodnes.

V roce 1931 byla vydána první *Pravidla slovenského pravopisu*, která byla významná svou první závaznou kodifikací jazyka.

Po roce 1945 se projevovaly tendence radikálních jazykovědců, kteří se chtěli vrátit k pravopisu Ľudovíta Štúra. Nejvíce by se soudobé změny projevíly ve zrušení *y* a tím i psaní hlásek *d'*, *t'*, *ň*, *l'*. Nejprve tyto snahy měly kladný ohlas, ale nakonec se od těchto radikálních změn upustilo, a jazykovědci byli připraveni vytvořit nová pravidla pravopisu, která by tehdejší pravopis ulehčila. Největší změny nastaly v psaní *i/y*, kdy oproti češtině byl odstraněn rozdíl v psaní *i/y* ve slovesných tvarech minulého času. Od této doby, vydání *Pravidel slovenského pravopisu* z roku 1953, se píše v těchto tvarech pouze *i*. Zjednodušení nastalo také v psaní předpon *s-/z-*. Dříve se uplatňovaly zásady typické pro český jazyk, nyní slovenština přešla k čistě fonologickému zdůvodnění. Kde se vyslovuje *z*, píše se *z*, kde se vyslovuje *s*, píše se *s*. Pravidla pravopisu z roku 1953 jsou dodnes považována jako základ pro všechna současná vydání pravidel.

3 ČEŠTINA A SLOVENŠTINA DNES

Mira Nábělková se ve svém příspěvku o česko-slovenské vzájemnosti a nevzájemnosti zamýšlí nad otázkou rozdělení Česka a Slovenska, které způsobilo větší vzdálenost v pasivním bilingvistu než do rozpadu Československa. Je to poměrně logické, ale Nábělková dále rozvádí tuto myšlenku, a říká, že proces vzdalování se porozumění druhému jazyku je v tomto případě značně nerovnoměrný. Jako příklad uvádí fakt, že slovenský čtenář, případně divák, je v mnohých případech seznámen s českým dílem, filmem, relací, v jeho originálním znění, kdežto pro českého čtenáře, respektive diváka, se originální název ze slovenštiny vždy překládá. V této věci hraje bezpochyby roli fakt, že česká produkce je několikanásobně vyšší než produkce slovenská, proto je logické, že Slováci přicházejí do kontaktu s češtinou mnohem častěji než je tomu naopak.

3.1 Slovensky. Snadno a rychle?

Stejnou problematikou se zabývala i reportérka Mladé fronty Dnes Lucie Suchá, která jeden ze svých dílů (6. díl seriálu *Slovensky. Snadno a rychle?* z 8.9.2012) věnovala právě českému a slovenskému dabingu. V roce 2008 začal platit na Slovensku zákon, který říká, že vysílaný pořad, seriál či film musí mít slovenský dabing, až na pár výjimek. Těmi jsou již uvedené původní dabingy před rokem 2008 a hlavně české programy mají to privilegium, že splňují pro Slováky podmínku „základní srozumitelnosti“. Tím pádem čeština se na slovenských televizních kanálech stále drží ve vysokém měřítku.

Lucie Suchá, jak již bylo uvedeno výše, je reportérka MF Dnes, která se půl roku zabývala studiem slovenštiny. O svých zážitcích a zkušenostech psala každou druhou sobotu do tohoto deníku dvanáctidílný seriál s názvem *Slovensky. Snadno a rychle?*

Zjistila například, že je problém najít slovenskou knížku, která by se v České republice prodávala. Pokud se prodává nějaký slovenský autor, je překládáný. Češi tvrdí, že neumějí číst ve slovenštině, proto nakladatelství Větrné mlýny vytvořilo edici Česi, čítajte! s překládanými díly slovenských autorů. Suchá se věnovala tomu, jestli je opravdu nutné slovenštinu překládat. Zjištěním bylo, že u nás působí agentury, které se věnují překladům ze slovenštiny, a uživí se. Nutno dodat, že dnes jsme rozdělené státy, ale překladatelská činnost fungovala i ve 20. století, kdy Česko a Slovensko tvořily ještě jednu republiku. Alois Jedlička upozorňoval na problematiku překladů, které již v minulosti byly převážně jednostranné, tedy překládalo se ze slovenštiny do češtiny, a vytrácela se tak autentičnost originálního díla.

Jeden z dílů seriálu *Slovensky. Snadno a rychle?* je zaměřen na Slováky, kteří žijí v České republice. Suchá uvádí, že oficiálně jich u nás žije 75 tisíc. Zajímalo ji, jak se slovenští rodiče staví ke svému jazyku ve výchově dětí. Z uvedených příkladů je patrné, že Slováci mají zájem na tom, aby si jejich děti udržely povědomí o slovenském jazyku. Někteří mluví s dětmi slovensky od narození, jiní nechtějí své potomky mást jiným jazykem, protože se bojí, aby jejich potomci neměly problém se začleněním se do kolektivu už ve školce, ale zájem o udržení slovenštiny mají, takže ji aplikují postupně.

Ze seriálu Lucie Suché vyplývá ještě jeden fakt a to ten, že Slováci se dokážou naučit česky poměrně rychle, aniž by samotní Češi poznali, že se jedná o Slováky. Pro ně totiž není složité naučit se naše specifické ř, kdežto pro Čechy je značně obtížné osvojit si pro nás netypické hlásky ľ nebo ô.

3.2 Slovakismy v současné češtině

Z předchozího vyplývá, že hlavně čeština ovlivňuje slovenštinu a nikoli naopak. Ovšem není tomu tak. V češtině se vyskytují slovakismy, jež si běžný uživatel jazyka ani neuvědomí, že nejsou typicky české. Květoslava Musilová ve svém projektu prováděla v prvním desetiletí 21. století sociolingvistický průzkum mezi českými vysokoškoláky, který byl zaměřen právě na frekvenci užívání slovakismů v jejich mluvě a také na uvědomění si, zda jsou tyto výrazy české či slovenské. Průzkum probíhal v letech 2002, 2004 a 2008. Vyplývá z něj, že se vybrané slovakismy užívají v mluvě vysokoškoláků stále hojně (i když některé výrazy měly klesavou tendenci, jiné zase stoupavou), aniž by si dotyční uvědomovali, že daná slova či slovní spojení nejsou typicky česká. Z nejužívanějších pak Musilová uvádí *namyšlený, natěšený, horko-těžko, rozlučka*, dále *lyžovačka, kávička a bitkař*. Například už v roce 1968 prezentuje Jarmila Syrovátková vydání nového *Slovensko-českého slovníku*, který obsahuje na 50 000 hesel užívaných v běžné komunikaci. Již před rokem 1967 vyšly podobné slovníky, ale podle Syrovátkové byly pro soudobé potřeby neaktuální, nedostupné nebo omezené pouze částí slovní zásoby.

Vzájemné propojení češtiny se slovenštinou tedy ani po 20 letech od rozpadu Československé republiky neopadlo zcela úplně. Ačkoli se na první pohled může jevit odloučení těchto dvou republik za uzavřené, kulturní dění – v podobě různých česko-slovenských pěveckých či talentových soutěží - stále vypovídá o blízkosti těchto dvou národů, které i přes své autonomie k sobě mají blízko nejen po jazykové stránce.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Praktická část této práce spočívá ve vyhodnocení dotazníkového šetření, kterých se zúčastnilo celkem 214 osob různého pohlaví, věku a územního osídlení. Vzorek respondentů je zcela náhodný. Dotazníkové šetření probíhalo jak v České republice, tak v republice Slovenské. Za tímto účelem byly vytvořeny dva dotazníky (viz Přílohy) se čtyřmi částmi, jeden pro české obyvatele se slovenskými výrazy, druhý pro Slováky s českými pojmy. Úlohy se zadáním byly totožné, použitá slova byla ekvivalentní druhému jazyku.

V úvodní části dotazníku respondent odpovídal na uzavřené osobní otázky, jež se týkaly pohlaví, věku, bydliště a také informace o tom, zda dotyčný pobýval na území druhé republiky dobu delší než 3 měsíce, ať už pracovně, nebo v době studií. Tyto informace nejsou zcela důležité pro podstatu výzkumné sondy, avšak slouží k určité orientaci.

Druhá část, respektive první otázka, obsahuje 20 výrazů, které nemají zcela žádnou podobnost s porovnávaným jazykem. Respondent odpovídá mateřským slovem, které odpovídá slovu uvedenému. Vyhodnocení tohoto úkolu je dáno: ANO (správná odpověď), NE (špatná odpověď).

Druhá úloha nabízí 4 dvojice slov, jejichž rozdílnost je pouze ve změně hlásky kvantitativní či kvalitativní. Úkolem pro Čechy je správně rozlišit pro nás netypickou hlásku *l'* od klasické hlásky *l*.

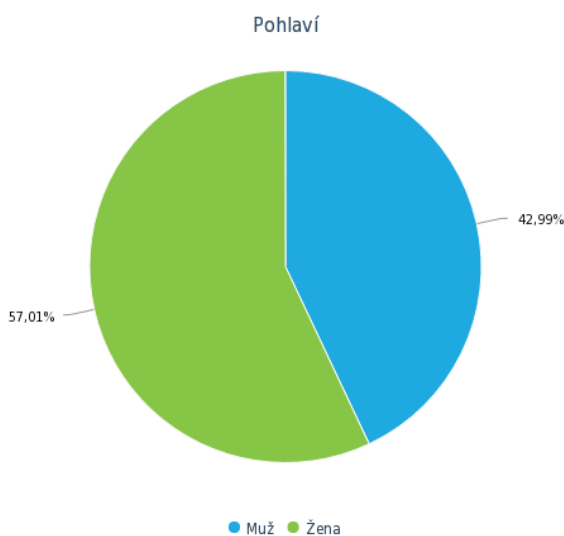
Poslední část dotazníku dává respondentovi největší prostor pro vyjádření se. Třetí úkol nabízí 6 různých sloves, která podobně znějí jako v rodném jazyku, avšak mají zcela jiný význam. Respondenti měli vytvořit z uvedených sloves jednoduché věty nebo slovní spojení tak, aby dávala s daným slovesem smysl.

Cílem dotazníkového šetření je porovnat míru porozumění obou národností na konkrétních příkladech rozdílných slov, ve vnímavosti pro drobné změny v hláskách a odpoutání se od zafixovaných výrazů, které ve druhém jazyce neznamenaají totéž.

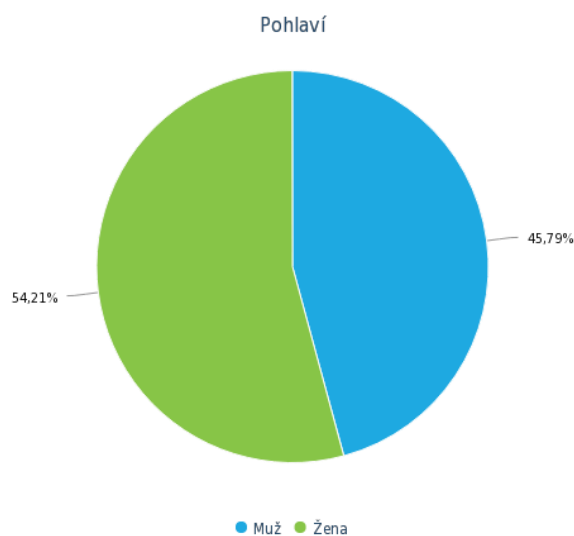
5 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

5.1 Dle pohlaví, věku, oblasti, ve které respondenti žijí, pobytu na území druhého státu

Pohlaví

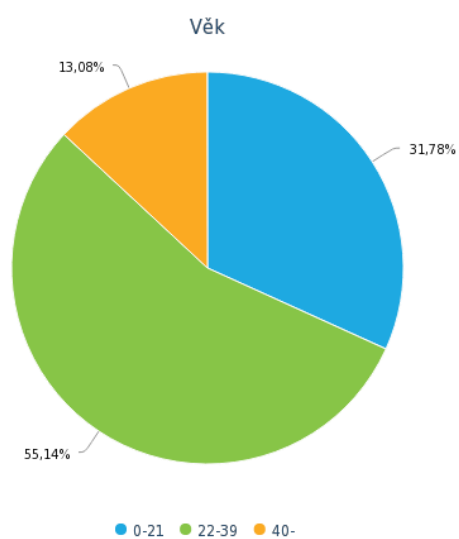
Graf 1a Pohlaví Češi

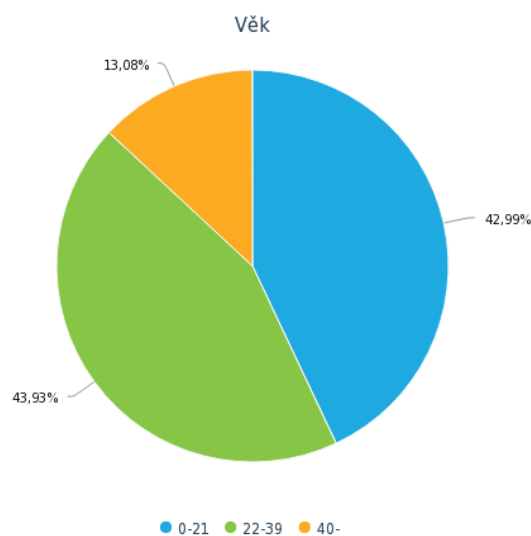
Graf 1b Pohlaví Slováci

Výzkumné sondy se zúčastnilo celkem 214 osob – 107 z České republiky a 107 ze Slovenské republiky. Počet žen na české straně byl 62 (57,01%) a mužů 45 (42,99%). Počet žen na slovenské straně byl 58 (54,21%) a mužů 49 (45,79%). Průměrná úspěšnost českých žen byla 45,90% a průměrná úspěšnost českých mužů byla 49,93%. Průměrná úspěšnost slovenských žen byla 76,26% a průměrná úspěšnost slovenských mužů byla 72,72%.

Věk

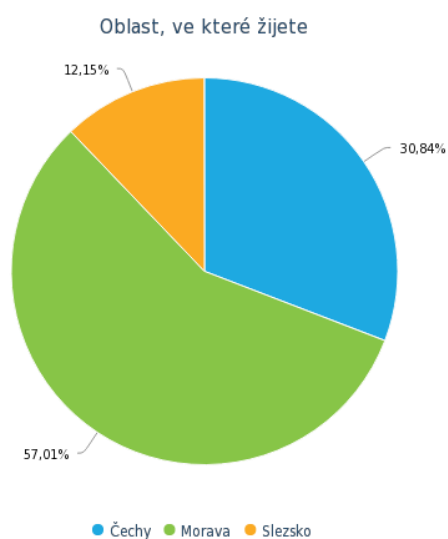
Graf 2a Věk Češi

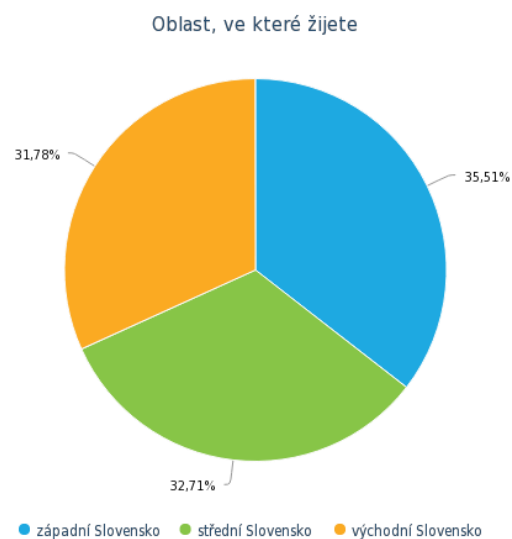
Graf 2b Věk Slováci

Dotazník rozlišoval věk respondentů, kteří se pak dělili do tří skupin. První skupinu tvořily osoby do 21 let, kterých se zúčastnilo 34 (31,78%) na české straně, na straně slovenské se jich zúčastnilo 46 (42,99%). Druhou skupinu tvořily osoby od 22 do 39 let, kterých se zúčastnilo 59 (55,14%) na české straně, na straně slovenské se jich zúčastnilo 47 (43,93%). Třetí skupinu tvořily osoby nad 40 let, kterých se zúčastnilo 14 (13,08%) na české straně, na straně slovenské se jich zúčastnilo 14 (13,08%). Průměrná úspěšnost českých respondentů do 21 let byla 43%, slovenských respondentů do 21 let 71,31%. Průměrná úspěšnost českých respondentů ve skupině 22-39 let byla 44,20%, slovenských respondentů ve stejné skupině 75,18%. Průměrná úspěšnost českých respondentů nad 40 let byla 66,20%, slovenských respondentů nad 40 let 83,81%.

Oblast, ve které respondenti žijí

Graf 3a Oblast Češi

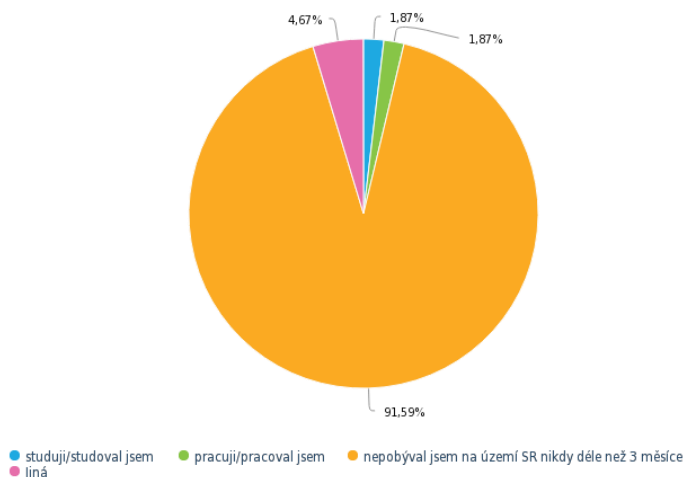

Graf 3b Oblast Slováci

Podle oblasti, ve které respondenti žijí, se opět rozlišovaly tři skupiny. Na české straně se dotazované osoby dělily na Moravany (kterých se účastnilo 62 – 57,01%), Čechy (kterých se účastnilo 32 – 30,84%) a na Slezany (kterých se účastnilo 13 – 12,15%). Na slovenské straně se dotazované osoby dělily na západní Slováky (kterých se účastnilo 38 – 35,51%), na obyvatele středního Slovenska (kterých se účastnilo 35 – 32,71%) a na východní Slováky (kterých se účastnilo 34 – 31,78%). Průměrná úspěšnost Moravanů byla 52,53%, Čechů 37,68% a Slezanů 42,57%. Průměrná úspěšnost západních Slováků byla 75,25%, obyvatel středního Slovenska 71,52% a východních Slováků 77,16%.

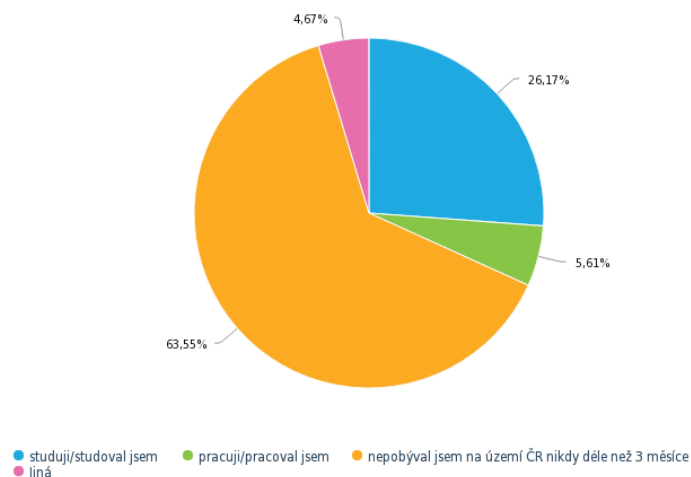
Pobyt na území druhého státu delší než 3 měsíce

Studujete/studovali jste (pracujete/pracovali jste) na území Slovenské republiky déle než 3 měsíce?

Graf 4a Oblast Češi

Studujete/studovali jste (pracujete/pracovali jste) na území České republiky déle než 3 měsíce?

Graf 4b Oblast Slováci

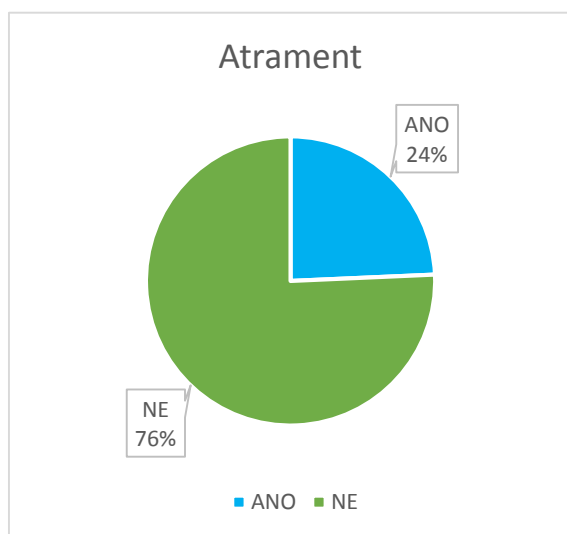
Rozdílné výsledky přinesla informace o tom, zda respondenti pobývali nebo nepobývali na území druhého státu déle než 3 měsíce. Čechů, kteří nepobývali na Slovensku, bylo celkem 98 (91,59%), 2 Češi na Slovensku studovali (1,87%) a 2 pracovali (1,87%). Celkem 5 Čechů (4,67%) odpovědělo jinak – partneři/rodiče jsou Slováci. Slováků, kteří nepobývali v Česku, bylo celkem 68 (63,55%), 28 Slováků v České republice studovalo (26,17%) a 6 pracovalo (5,61%). Celkem 5 Slováků (4,67%) odpovědělo jinak – partneři/rodiče jsou Češi. Průměrná úspěšnost Čechů, kteří nepobývali na Slovensku déle než 3 měsíce, byla 46,39%; průměrná úspěšnost Čechů, kteří na Slovensku studovali, byla 58,34% a průměrná úspěšnost Čechů, kteří na Slovensku pracovali, byla 70,00%. Průměrná úspěšnost Slováků, kteří nepobývali v České republice déle než 3 měsíce, byla 71,81%; průměrná úspěšnost Slováků, kteří v České republice studovali, byla 80,83% a průměrná úspěšnost Slováků, kteří v České republice pracovali, byla 81,66%.

5.2 Pochopení slovenského (českého) výrazu

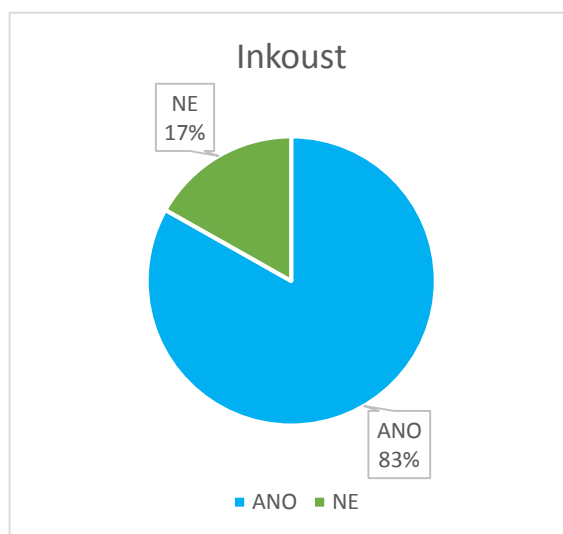
Graf xa představuje daný slovenský výraz, jak jej vyhodnotili Češi, graf xb představuje daný český výraz, jak jej vyhodnotili Slováci.

Ke každému slovenskému (českému) slovu napište český (slovenský) ekvivalent.

Atrament – inkoust

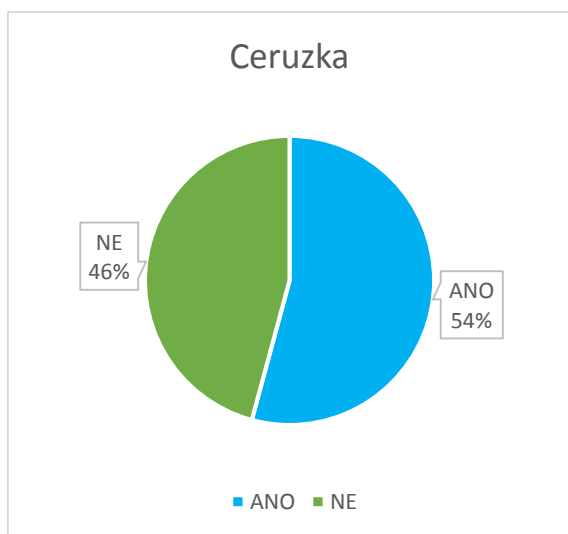
Graf 5a Atrament

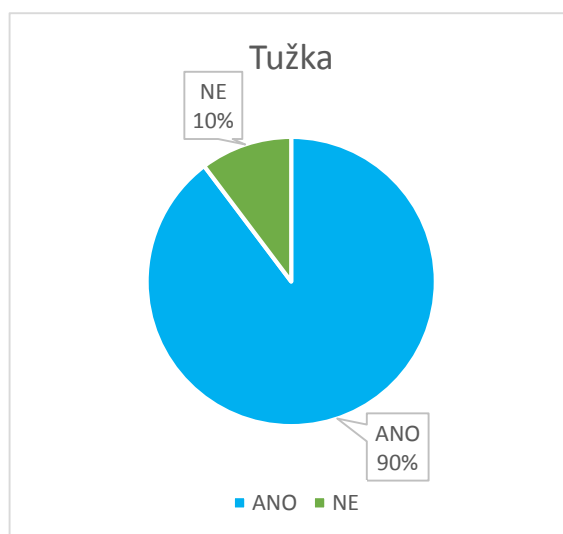
Graf 5b Inkoust

Pouze 26 Čechů (24,3%) odpovědělo správně, že atrament v češtině znamená inkoust. Celých 75,7 % na otázku nedokázalo odpovědět správně. Mezi 81 chybnými odpověďmi se mimo jiné třikrát objevilo slovo atrapa. Naproti tomu 89 Slováků (83,18%) vědělo, že slovenským ekvivalentem inkoustu je atrament a jen 16,82% z dotazovaných, tedy 18 neznalo správnou odpověď.

Ceruzka – tužka

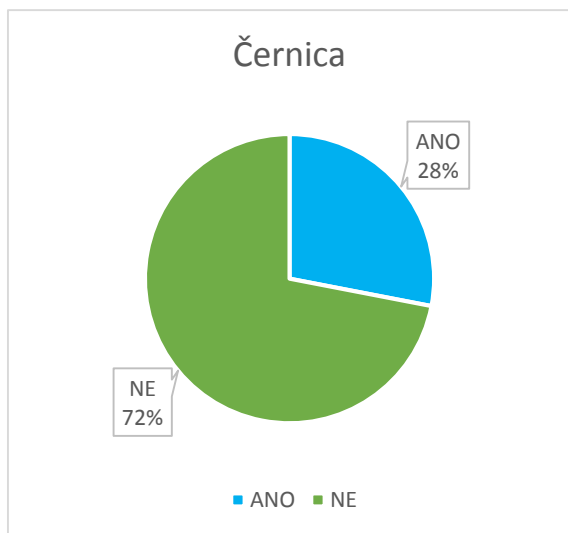
Graf 6a Ceruzka

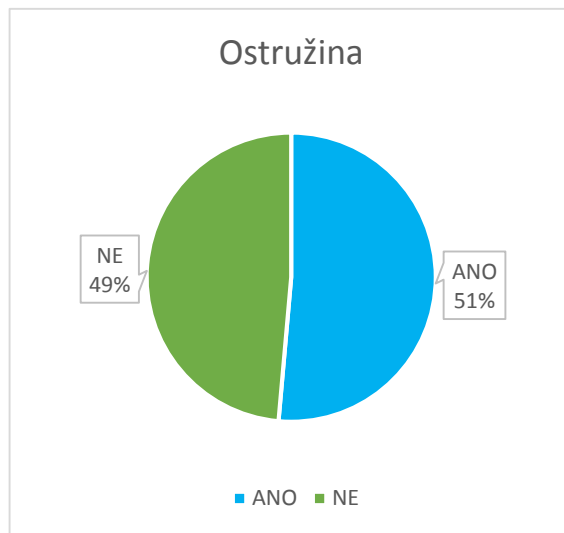
Graf 6b Tužka

Výraz ceruzka byl známý pro 58 Čechů (54,21%), 49 (45,79%) dotazovaných nedokázala spojit tento pojem s českým ekvivalentem. Z nesprávných odpovědí byla nejčastěji uváděna dcera či dceruška. Tato odpověď se vyskytla celkem pětkrát. Zato na Slovensku pouhá desetina respondentů nevěděla správnou odpověď, přesně 11 (10,28%). Správně odpovědělo 96 dotazovaných Slováků (89,72%).

Černica – ostružina

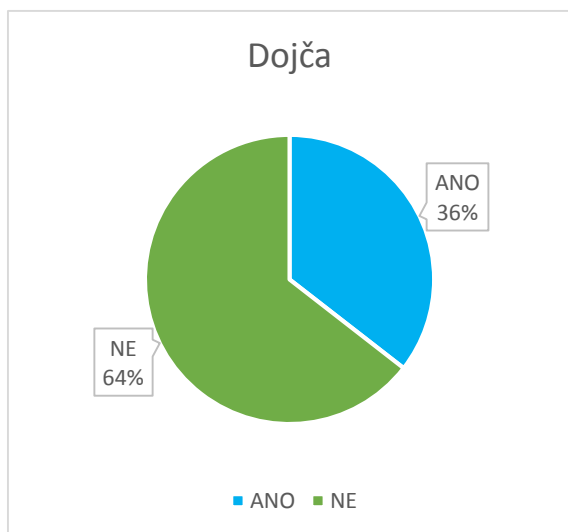
Graf 7a Černica

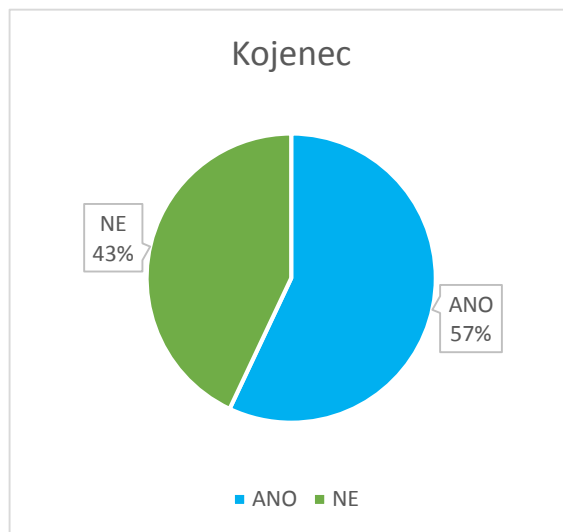
Graf 7b Ostružina

Z Čechů bylo přesně 30 těch (28,04%), kteří věděli, že černica je ostružina. Nesprávně odpovědělo 77 Čechů (71,96%). U Slováků se úspěšnost pohybovala na hranici 50%. Konkrétně 55 (51,40%) dotazovaných odpovědělo správně, 52 (48,60%) nikoliv.

Dojča – kojenec

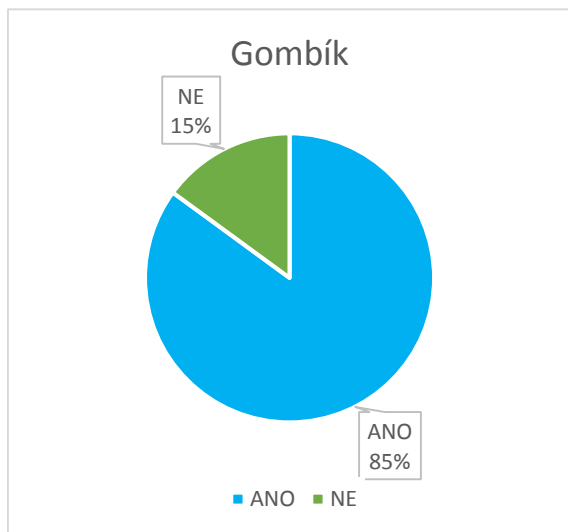
Graf 8a Dojča

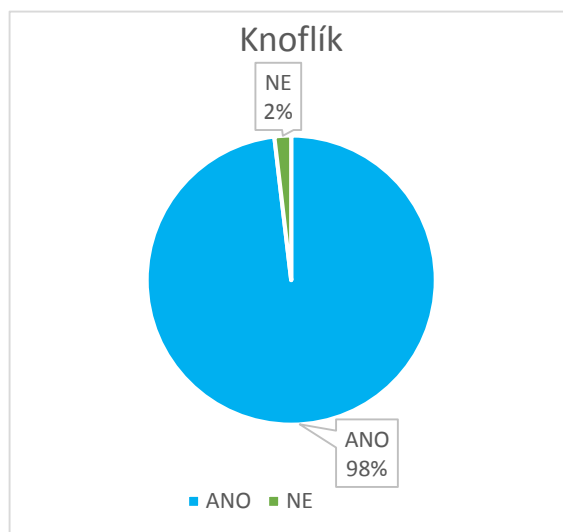
Graf 8b Kojenec

Přesně 38 Čechů (35,51%) odpovědělo správně, 69 Čechů (64,49%) odpovědělo špatně. U Slováků byla úspěšnost opět větší – 61 dotazovaných (57,01%) vědělo, že kojenec je dojča, 46 respondentů (42,99%) odpovědělo nesprávně.

Gombík – knoflík

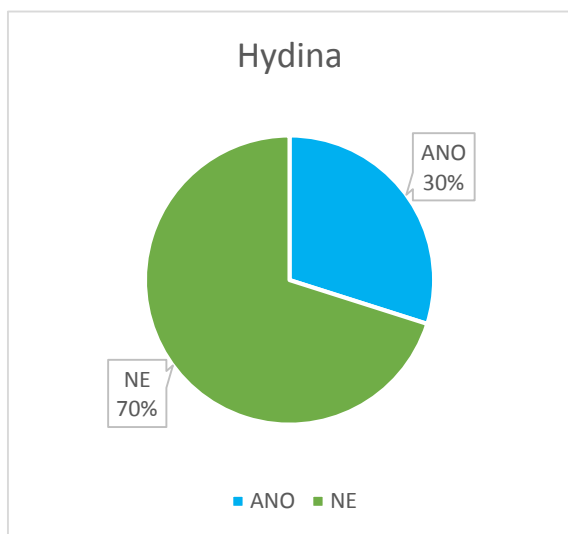
Graf 9a Gombík

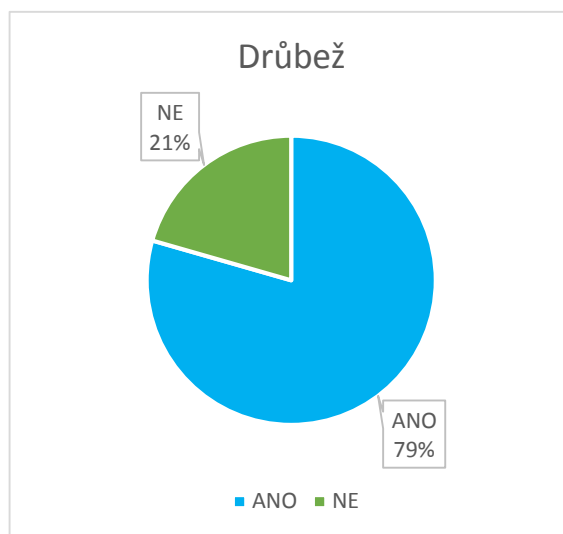
Graf 9b Knoflík

Jedním z nejjednodušších výrazů, alespoň podle oboustranné úspěšnosti, byl gombík, protože 91 dotazovaných Čechů (85,05%) rozpoznala, že se jedná o knoflík, pouze 16 respondentů (14,95%) mělo s tímto výrazem problém. V jedné z chybných odpovědí se objevila odpověď auto. Ze 107 dotazovaných Slováků znalo správnou odpověď 105 z nich (98,13%). Chybovali pouze dva respondenti (1,87%).

Hydina – drůbež

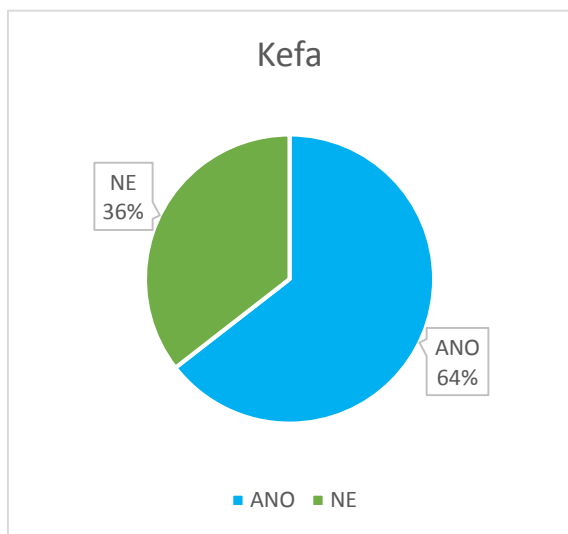
Graf 10a Hydina

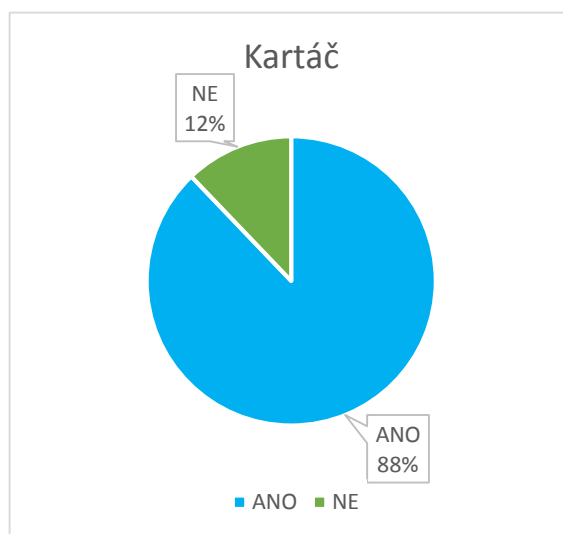
Graf 10b Drůbež

Celkem 32 Čechů (29,91%) odpovědělo správně, 75 Čechů (70,09%) neznalo správnou odpověď. Naproti tomu pouhých 22 Slováků (20,56%) bylo neúspěšných, zato 85 dotázaných ze strany Slováků (79,44%) reagovalo správně. Mezi českými špatnými odpověďmi se objevilo třikrát, že hydina je označení pro zvěřinu.

Kefa – kartáč

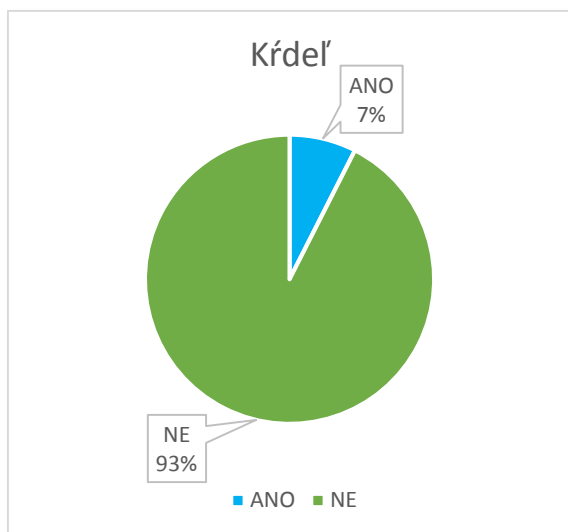
Graf 11a Kefa

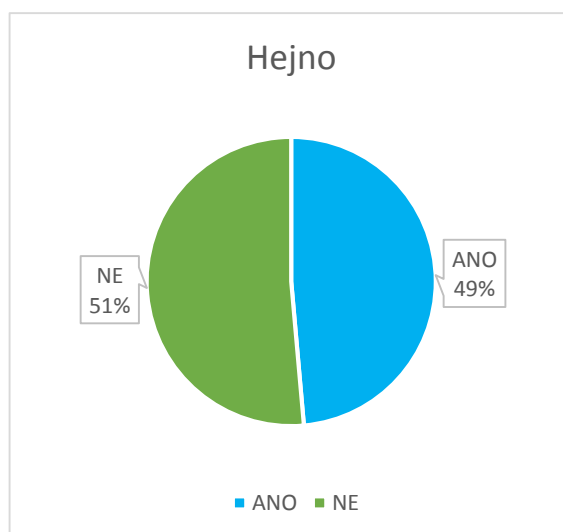
Graf 11b Kartáč

Pojem kefa je známý pro 69 českých dotázaných (64,49%), naopak 38 Čechů (35,51%) si s tímto pojmem nevědělo rady. Na slovenské straně byl rozdíl ještě markantnější – 94 Slováků (87,85%) odpovědělo správně, 13 respondentů (12,15%) chybně.

Křdeľ – hejno

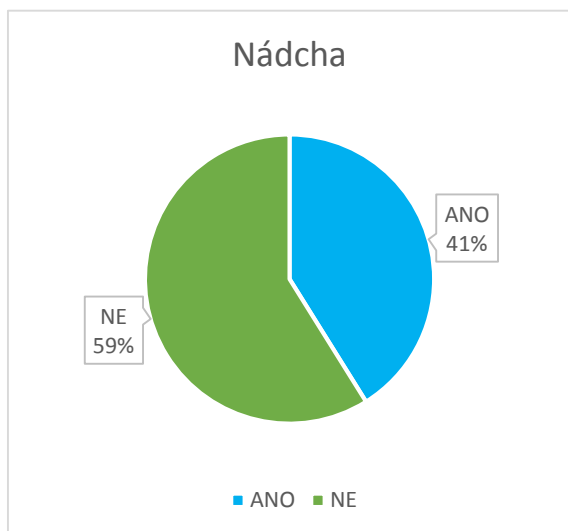
Graf 12a Křdeľ

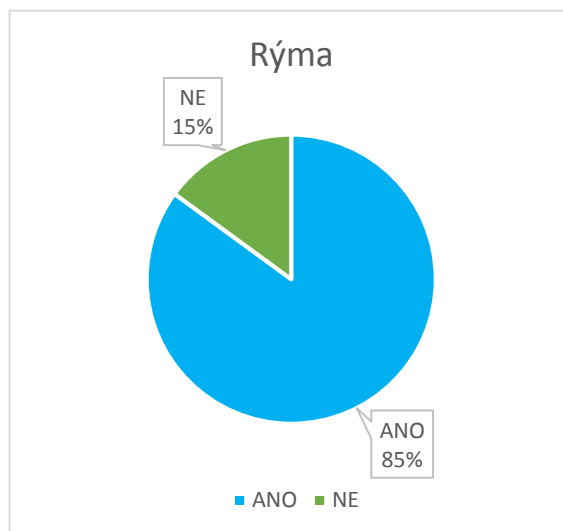
Graf 12b Hejno

Jedním z nejzákladnějších slov se pro Čechy stal výraz křdeľ. Správně uvedlo pouze 8 Čechů (7,48%), že se jedná o hejno. Mezi 99 (92,52%) chybnými odpověďmi se mimo jiné objevovaly výrazy jako křída (2x) nebo křídlo (3x). Poprvé se také stalo, že větší polovinu u Slováků tvořily chybné odpovědi - 55 respondentů (51,40%) odpovědělo chybně, správně jich odpovědělo celkem 52 (49%).

Nádcha – rýma

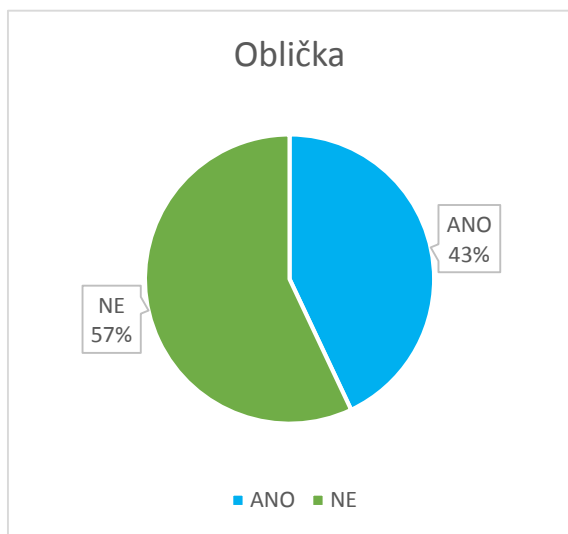
Graf 13a Nádcha

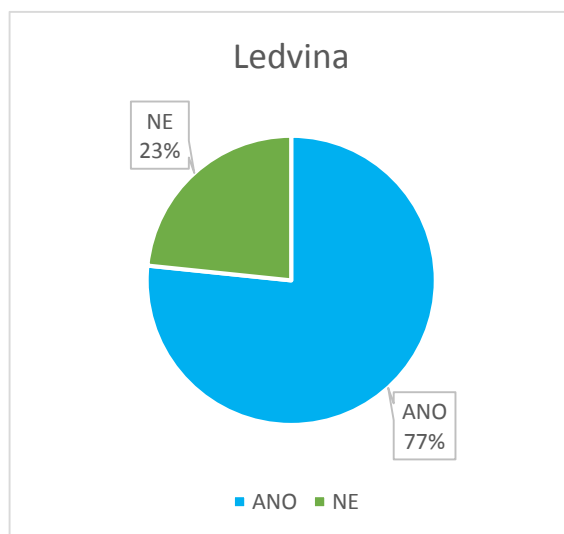
Graf 13b Rýma

Většina dotazovaných Čechů nedokázala přesně určit, co znamená slovenský výraz nádcha, konkrétně to bylo 63 dotázaných (58,88%), z toho se šestkrát vyskytl chybný výraz zácpa. Správně odpovědělo 44 ze 107 dotazovaných Čechů (41,12%). U našich východních sousedů bylo vyhodnocení slova rýma jednoznačné – 91 dotázaných (85,05%) znalo správnou odpověď, pouze 16 (14,95%) bylo neúspěšných.

Oblička – ledvina

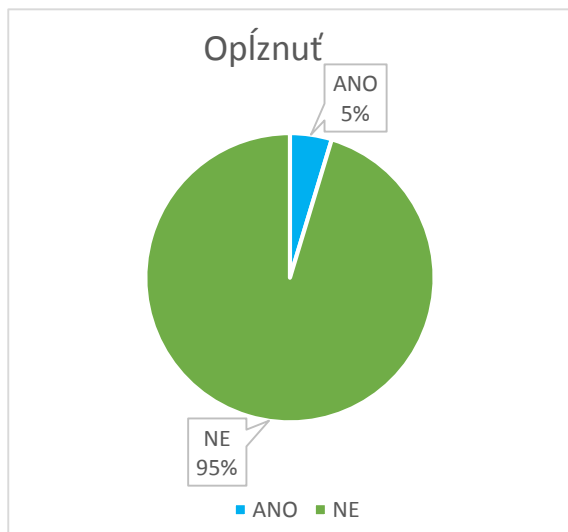
Graf 14a Oblička

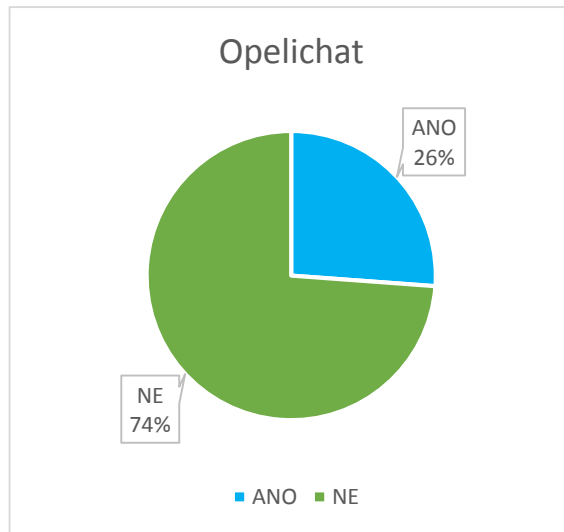
Graf 14b Ledvina

Slovo oblička dělalo problém 61 Čechům (57,01%), správně odpovědělo 46 dotazovaných (42,99%). V jednom případě se v dotazníku objevilo slovo játra jako překlad obličky. Na slovenské straně byla úspěšnost opět větší – 82 respondentů (76,64%) odpovědělo správně, chybně odpovědělo 25 (23,36%).

Opíznut' – opelichat

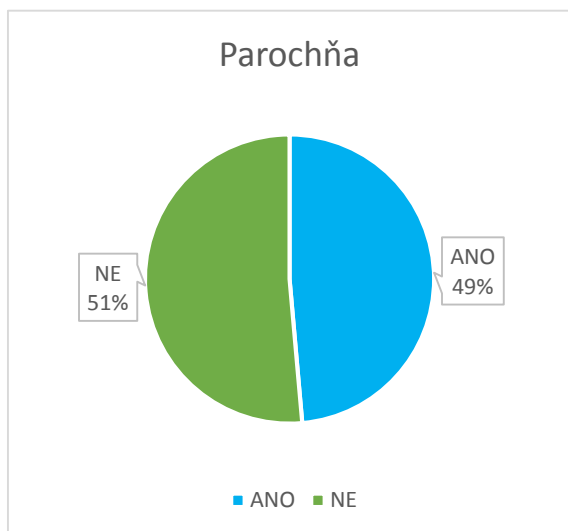
Graf 15a Opíznut'

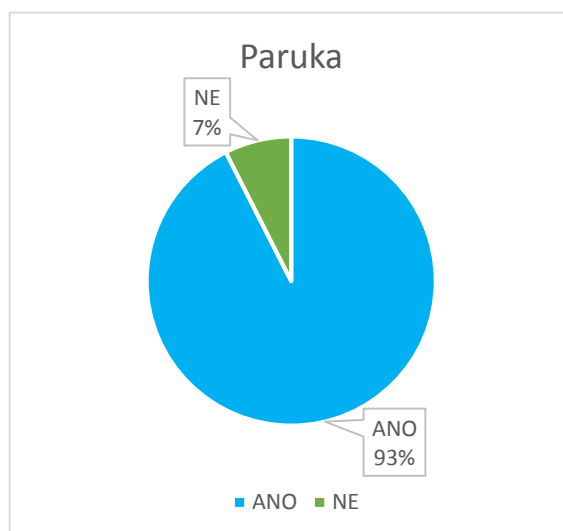
Graf 15b Opelichat

Nejobtížnějším slovem, alespoň dle úspěšnosti odpovědí, byl výraz opíznut', respektive opelichat. Správně jej dokázalo rozpoznat pouze 5 Čechů (4,68%), chybných odpovědí bylo hned 102 (95,32%). Mezi chybnými odpověďmi se nejčastěji vyskytoval pojem olíznout. Nicméně ani Slováci si nebyli jisti tímto slovem, protože jen 28 z nich (26,17%) vědělo, že opelichat je opíznut'. Chybně odpovědělo 79 dotazovaných (73,83%).

Parochňa – paruka

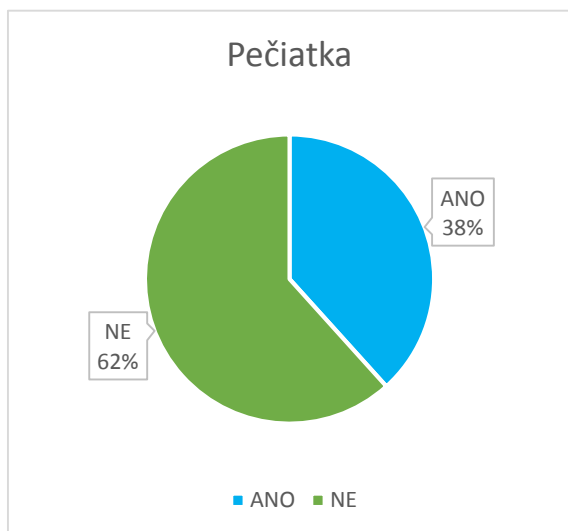
Graf 16a Parochňa

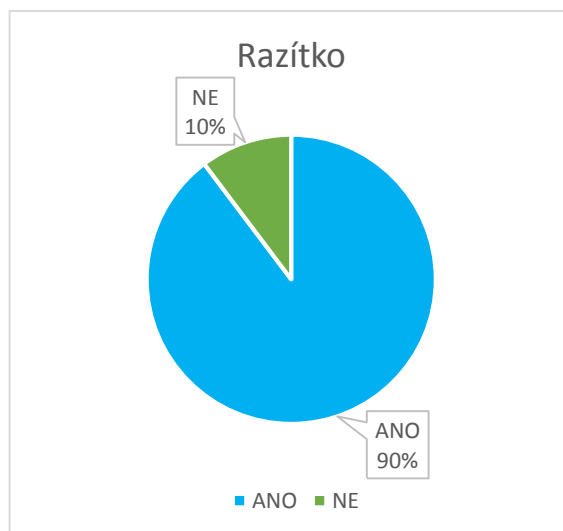
Graf 16b Paruka

Necelá polovina dotazovaných Čechů, 52 (48,60%), odpověděla správně, že parochňa je slovenský výraz pro české slovo paruka. Chybně se vyjádřilo 55 respondentů (51,40%). Menší problémy měli Slováci s českým pojmem – 99 z nich (92,52%) odpovědělo správně, pouze 8 (7,48%) jich chybovalo.

Pečiatka – razítko

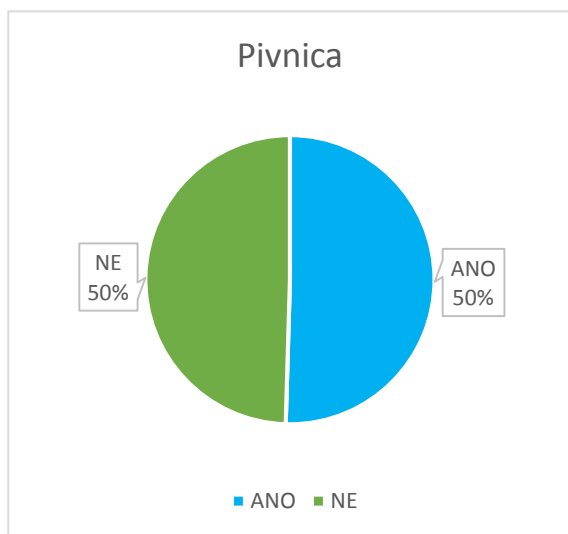
Graf 17a Pečiatka

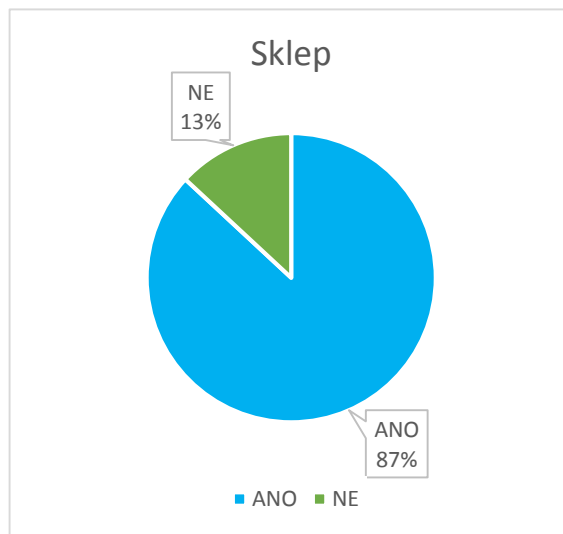
Graf 17b Razítko

Většina dotazovaných Čechů si nevěděla rady s pečátkou, konkrétně 66 z nich (61,68%). Z chybných odpovědí se objevil 3x výraz pečeně a slovo pečeť dokonce 4x. Správně odpovědělo 41 respondentů (38,32%). Slováci v 96 případech (89,72%) odpověděli správně, chybně odpověděla desetina dotazovaných – přesně 11 (10,28%).

Pivnica – sklep

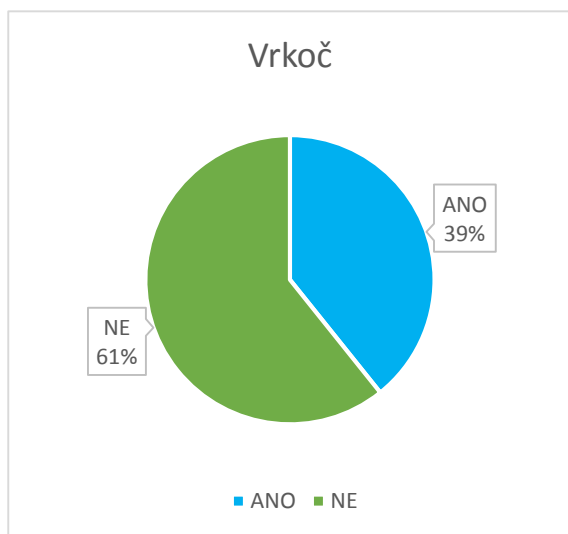
Graf 18a Pivnica

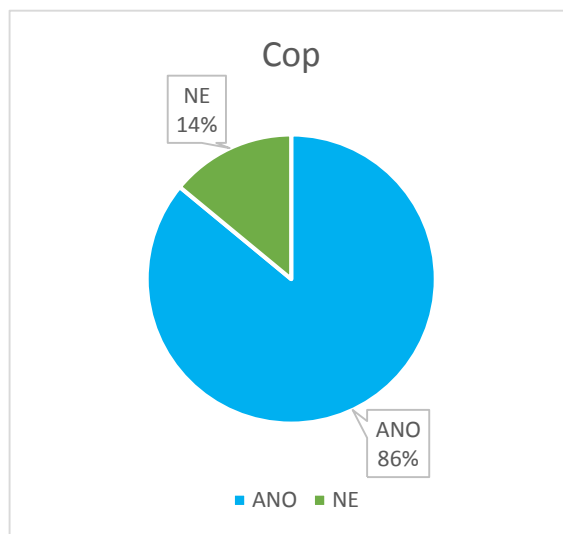
Graf 18b Sklep

Slovenské slovo pivnica představuje pro třetinu dotazovaných Čechů hospoda. Z 53 chybných odpovědí (49,53%) se hospoda vyskytla hned ve 36 případech. Správně odpovědělo 54 dotázaných (50,47%). Na Slovensku odpovědělo 93 respondentů (86,92%) správně, chybovalo zbylých 14 (13,08%).

Vrkoč – cop

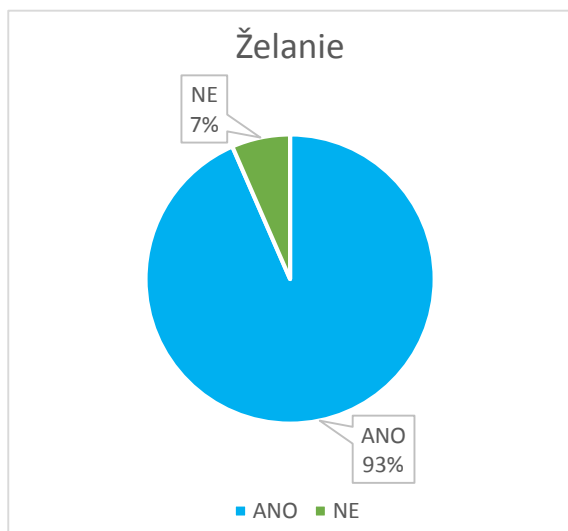
Graf 19a Vrkoč

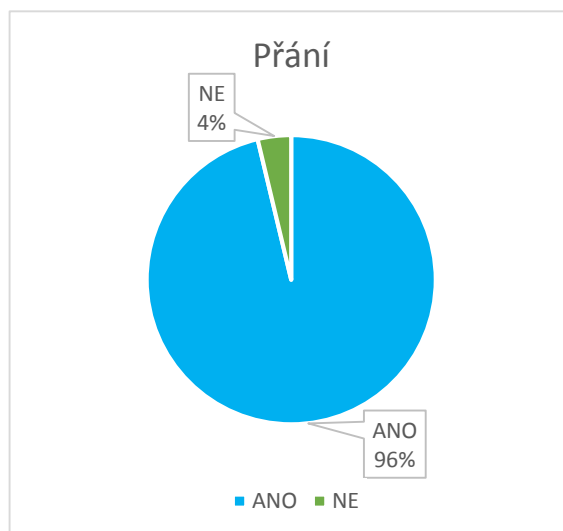
Graf 19b Cop

Na slovo vrkoč reagovalo správně 42 Čechů (39,25%), špatně se vyjádřilo 65 respondentů z Česka (60,75%). Správných odpovědí ze slovenské strany bylo 92 (85,98%), chybných 15 (14,02%).

Želanie – přání

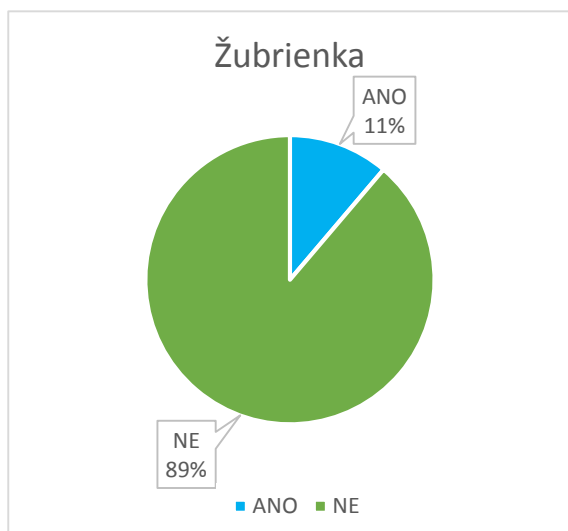
Graf 20a Želanie

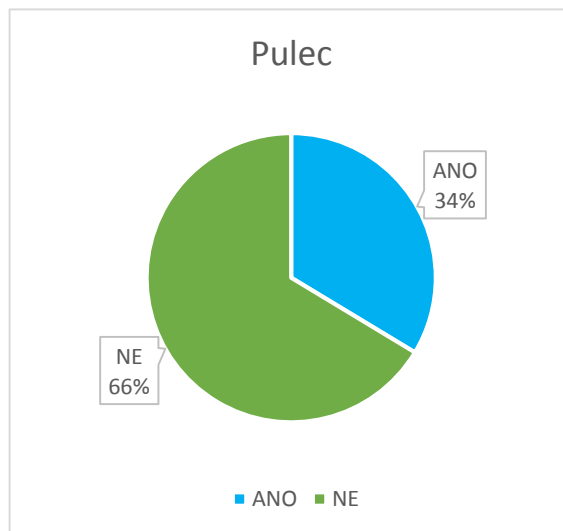
Graf 20b Přání

Jestliže výraz oplznuť, vyzníval nejobtížněji, pak slovo želanie dle odpovědí bylo pro Čechy nejsnazší. Češi se poprvé dostali přes devadesát procent, když jich rovných 100 (93,46%) odpovědělo správně, chybovalo pouze 7 dotázaných (6,54%). Ze slovenských odpovědí bylo správných reakcí ještě více – 103 (96,26%). Chybovali jen 4 Slováci (3,74%).

Žubrienka – pulec

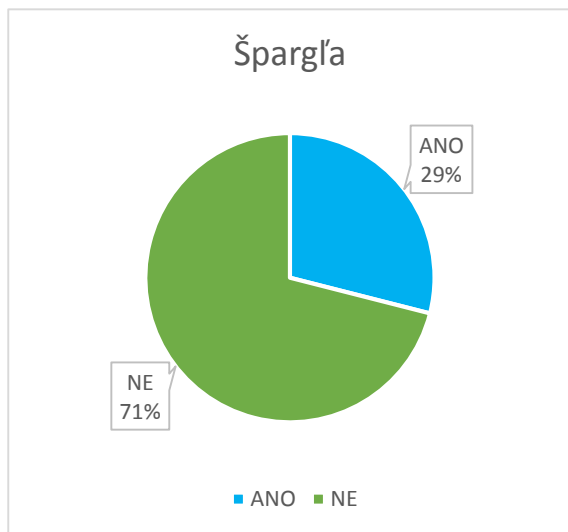
Graf 21a Žubrienka

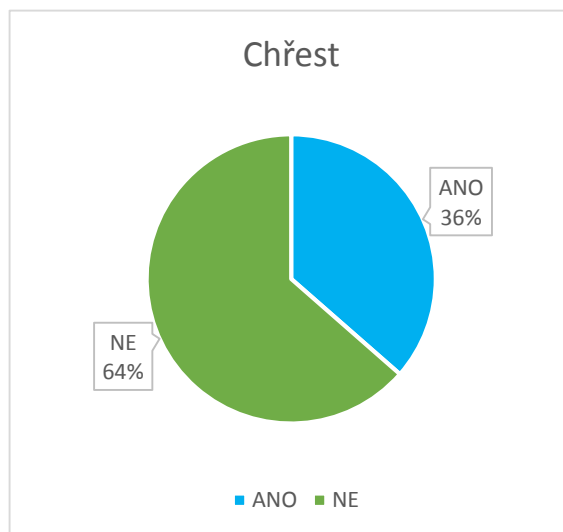
Graf 21b Pulec

Pouze 12 Čechů (11,21%) napsalo, že žubrienka je pulec. Správnou odpověď nevědělo 95 respondentů z Česka (88,79%). Slováci si nebyli úplně jistí – 36 z nich odpovědělo správně, dvě třetiny dotazovaných neznali správnou odpověď, konkrétně 71 Slováků (66,36%).

Špargl'a – chřest

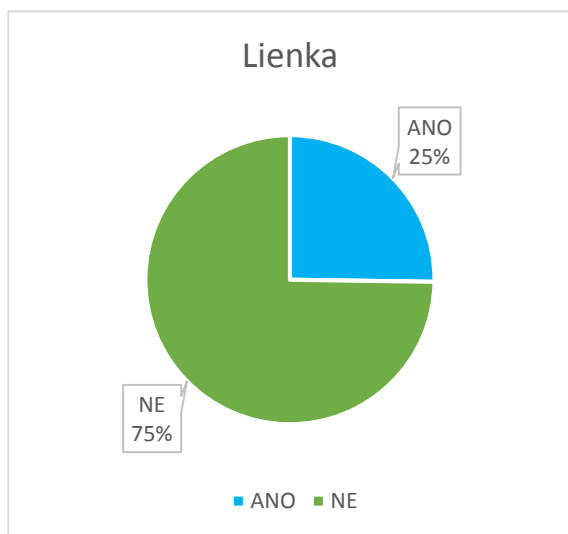
Graf 22a Špargl'a

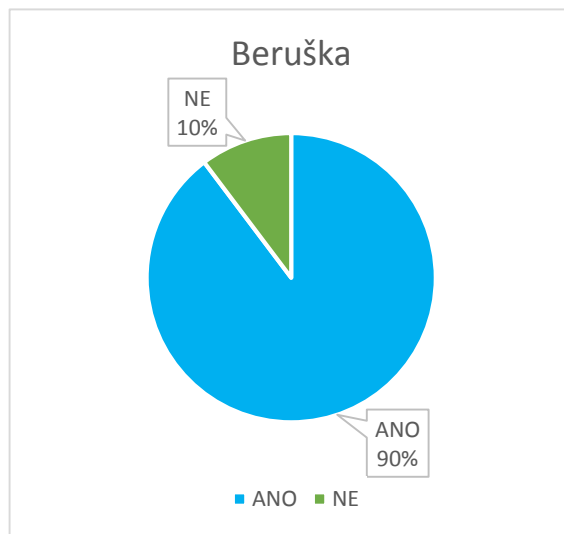
Graf 22b Chřest

Záludným slovem byla pro Čechy špargla. V 71,03% chybovali. Mezi 76 nesprávnými odpověďmi se objevila 5x špejle a 3x špachtle. Že je správně chřest, vědělo 31 respondentů (28,97%). Slováci na tom byli v tomto případě podobně jako Češi – 68 (63,55%) nevědělo, co znamená chřest, z toho 16x se objevilo slovo křen. Správně odpovědělo 39 dotazovaných (36,45%).

Lienka – beruška

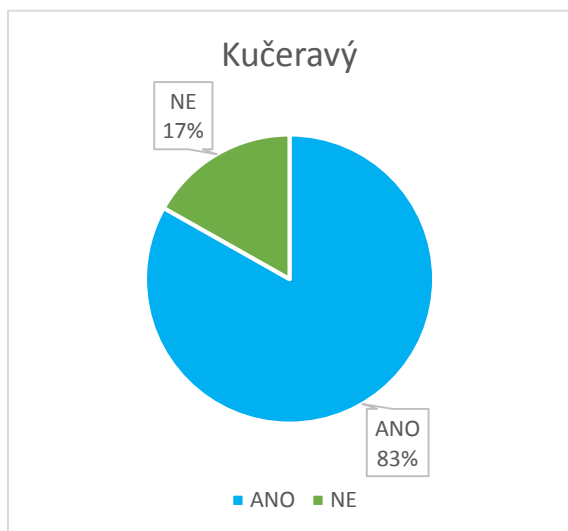
Graf 23a Lienka

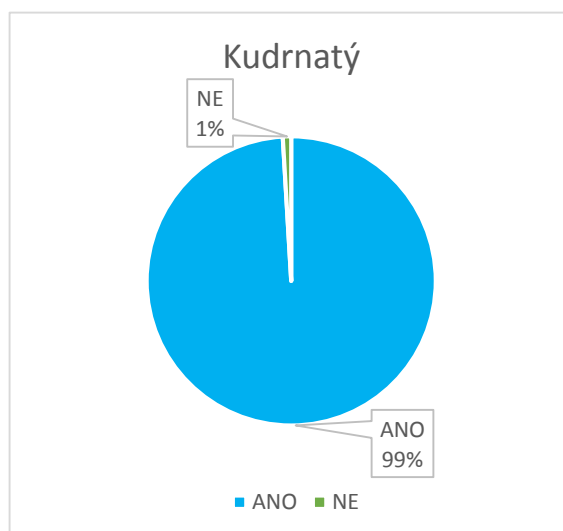
Graf 23b Beruška

Čtvrtina dotazovaných Čechů (27), přesně 25,23%, věděla, že lienka je beruška. Pro 80 Čechů (74,77%) byl tento výraz neznámý, z nich 9 odpovědí bylo slovo linka. Slováci měli jednoznačně převahu ve zdařilých odpovědích – 96 (89,72%) správně, 11 (10,28%) špatně.

Kučeravý – kudrnatý

Graf 24a Kučeravý

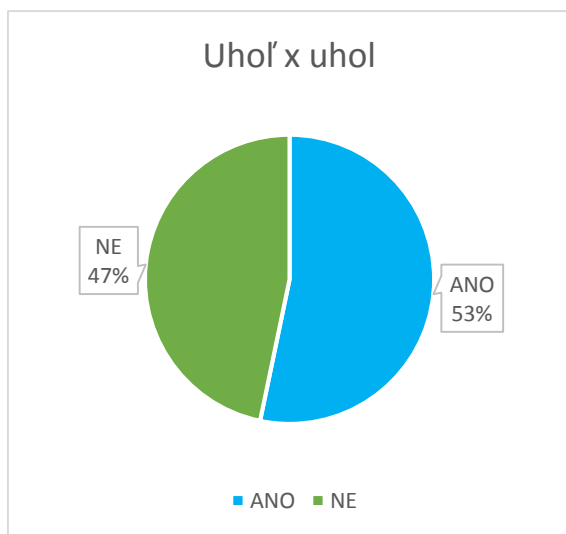
Graf 24b Kudrnatý

Poměrně lehce si Češi poradili se slovem kučeravý. Těsně nad hranicí 83% (83,18%) se promítly správné odpovědi, kterých bylo 89. Zbylých 18 odpovědí (16,82%) bylo chybných. Mezi těmito odpověďmi se vyskytl 5x výraz vlnitý. Pojem kudrnatý je pro Slováky všeobecně známý, protože všichni (106 respondentů – 99,07%) až na jednu výjimku (0,93%) odpověděli správně.

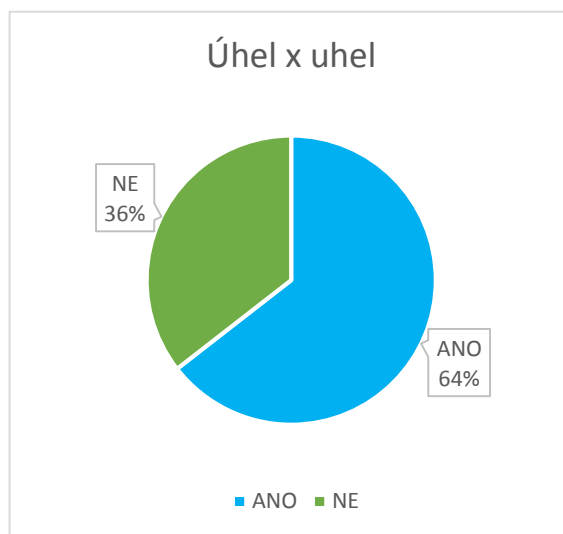
5.3 Porozumění významu dvou zdánlivě stejných slov

Z následujících dvojic slov vyberte vždy správnou variantu, aby výpověď dávala smysl.

Uhoľ x uhol – úhel x uhel

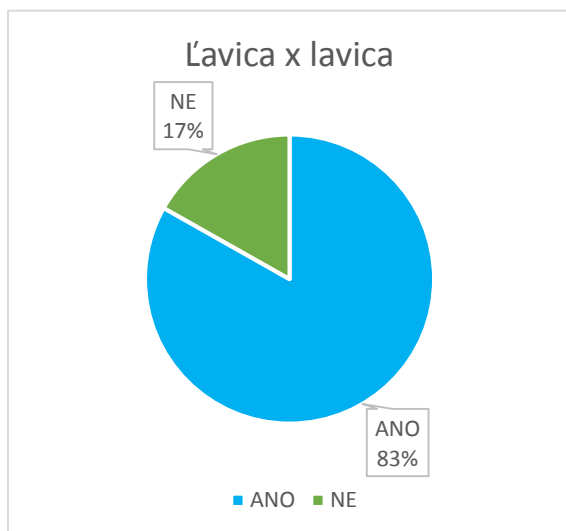
Graf 25a Uhoľ x uhol

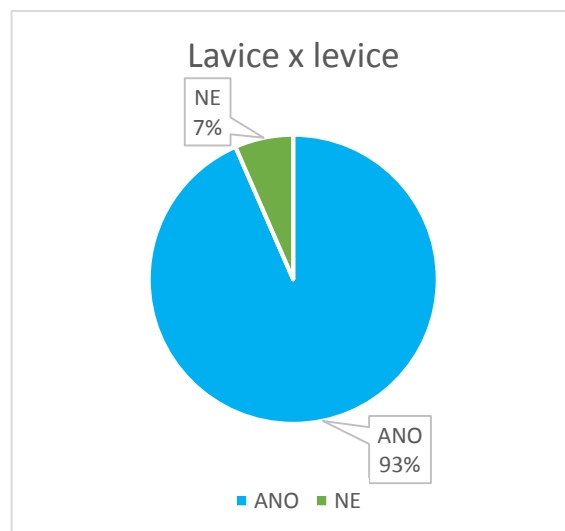
Graf 25b Úhel x uhel

Celkem 57 Čechů (53,27%) dokázalo správně rozeznat, ve které větě použít uhoľ a ve které uhol. Přesně 50 dotázaných (46,73%) použilo výrazy ve větách naopak. Rozlišení kvantity hlásky nedělalo problém 69 Slovákům (64,49%), 38 respondentů (35,51%) použilo ve větách nesprávné výrazy.

Ľavica x lavica – lavice x levice

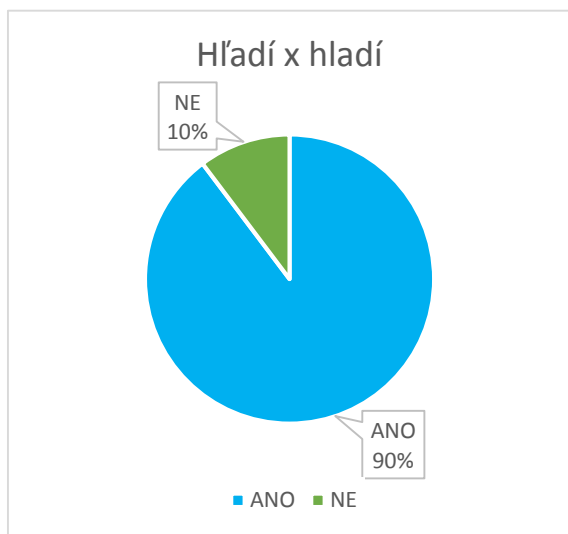
Graf 26a Ľavica x lavica

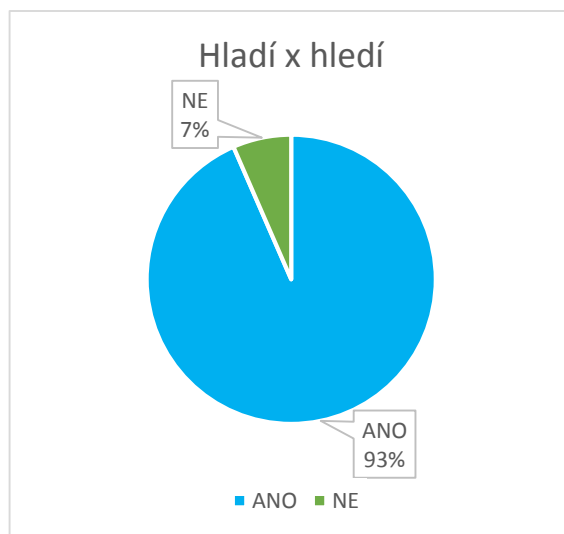
Graf 26b Lavice x levice

Z Čechů přiřadilo správný výraz do věty 89 dotázaných (83,18%), chybovalo jich 18 (16,82%). Ze Slováků přiřadilo správný výraz do věty rovných 100 respondentů (93,46%), chybovalo jich 7 (6,54%).

Hľadí x hladí – hladí x hledí

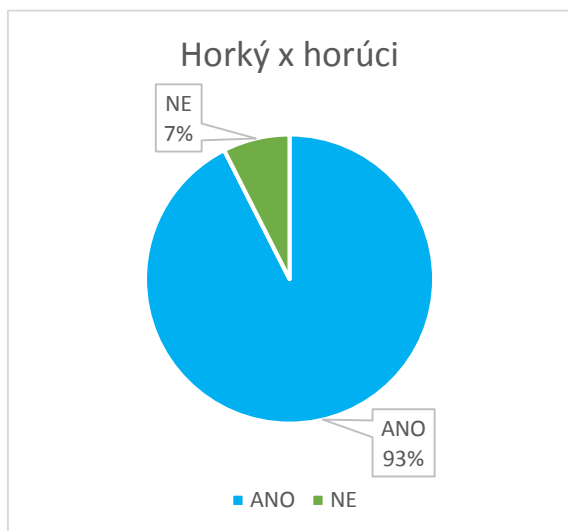
Graf 27a Hľadí x hladí

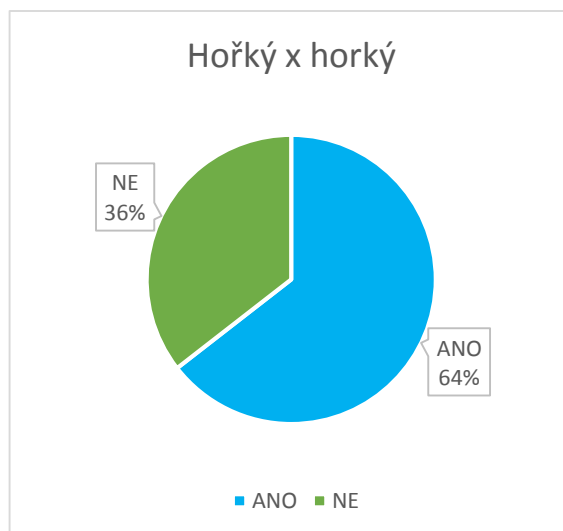
Graf 27b Hladí x hledí

Téměř devadesátiprocentní úspěšnost (89,72%) měli Češi v rozlišení slov hľadí a hladí. Správných odpovědí bylo celkem 96, chybných 11 (10,28%). Na Slovensku byla úspěšnost ve správném zařazení slov do vět 93,46% (100 správných odpovědí), jen 7 dotázaných chybovalo (6,54%).

Horký x horúci – hořký x horký

Graf 28a Horký x horúci

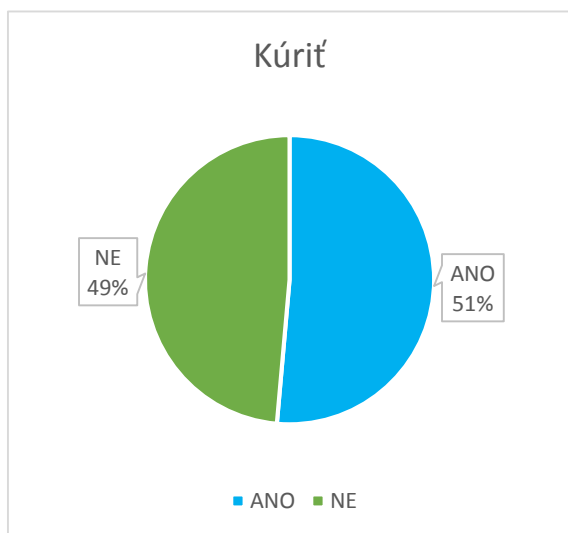
Graf 28b Hořký x horký

Poprvé se stalo, že ve vzájemném porovnání byli Češi úspěšnější než Slováci. Vysoká úspěšnost (92,52%) rozlišení slov horký a horúci zanechala hluboko za sebou úspěšnost Slováků (64,49%). Z českých odpovědí bylo 99 správných a 8 chybných (7,48%). Ze slovenských odpovědí bylo 69 správných a 38 chybných (35,51%).

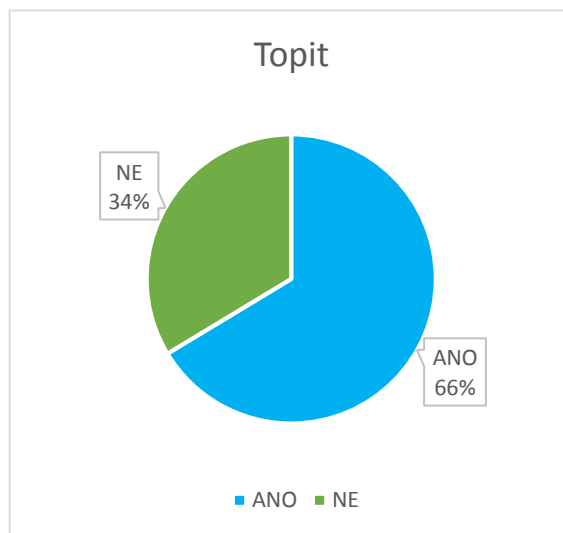
5.4 Správné užití slovesa ve větě

Pokuste se z daných sloves utvořit jednoduché věty s využitím následujícího slovesa.

Kúriť – topit

Graf 29a Kúriť

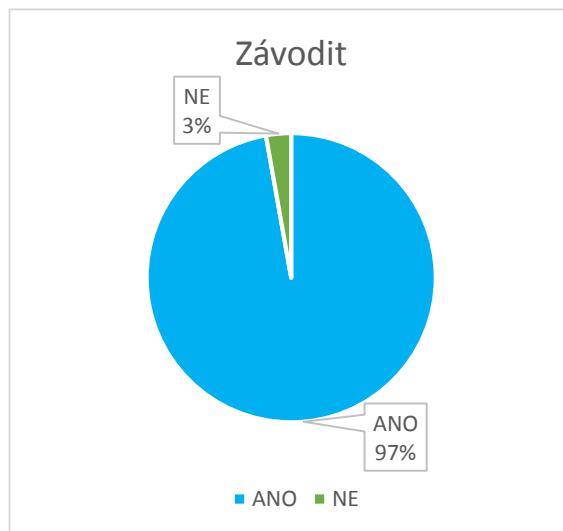
Graf 29b Topit

Češi se těžce dokázali odpoutat od českého podobně znějícího slova kouřit. Mezi 52 chybnými (48,60%) užitími slovesa kúriť se vyskytlo celkem 31 vět a slovních spojení označující právě kouření. Správně chápe sloveso kúriť 55 dotázaných Čechů (51,40%). Na Slovensku není výraz podobný českému slovesu topit, proto Slováci měli menší obtíže s jeho porozuměním. Celkem mu rozumí 71 respondentů (66,36%). Někteří Slováci ovšem nedokázali správně pochopit dané sloveso a 36 (33,64%) jich použilo toto slovo nesprávně. Nejčastěji se jednalo o užití výrazů topit se, kde zvrtné zájmeno zcela mění význam. Toto užití se objevilo celkem 20x, v 9 případech Slováci použili věty, jejichž sloveso vyjadřovalo tání.

Pretekať – závodit

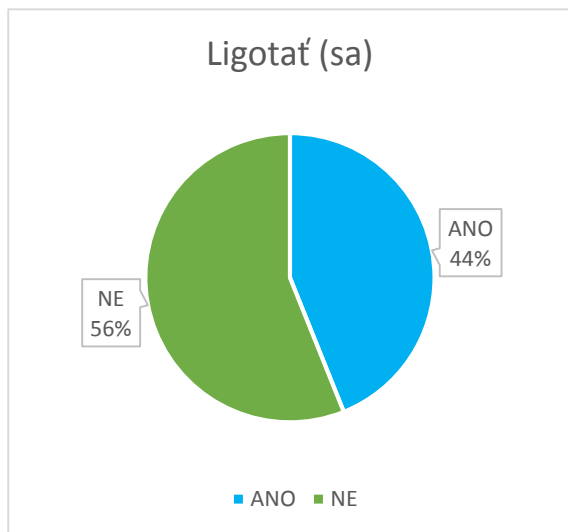
Graf 30a Pretekať

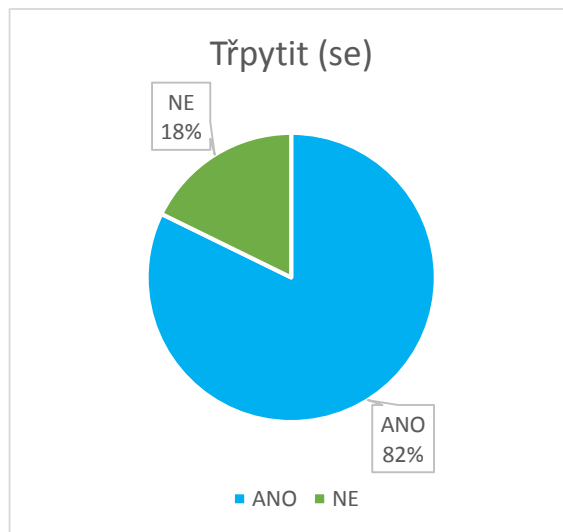
Graf 30b Závodit

Specifické sloveso pretekať nezná 56 českých respondentů (52,34%). Většinou se mezi špatnými odpověďmi objevovalo české sloveso přetéci či přetékat (celkem 26x) nebo sloveso protékat (použito 6x). Správně jej chápe 51 dotázaných (47,66%). Zcela jasně srozumitelné je pro Slováky český výraz závodit, kdy pouze 3 Slováci (2,80%) nedokázali správně zařadit sloveso ke slovenskému ekvivalentu, naopak 104 z dotazovaných Slováků (97,20%) použilo dané sloveso správně.

Ligotať (sa) – trýpytit (se)

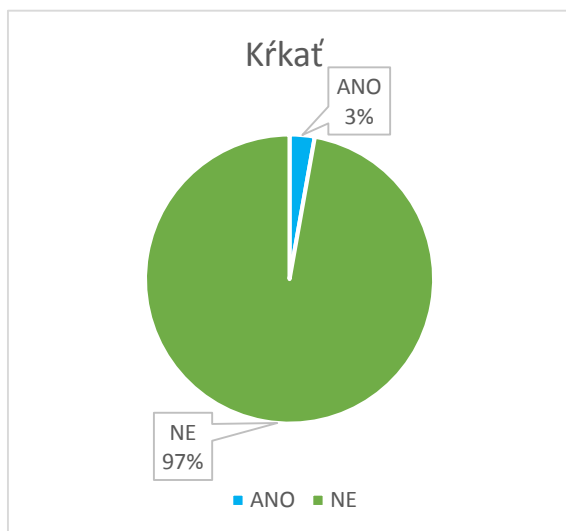
Graf 31a Ligotať (sa)

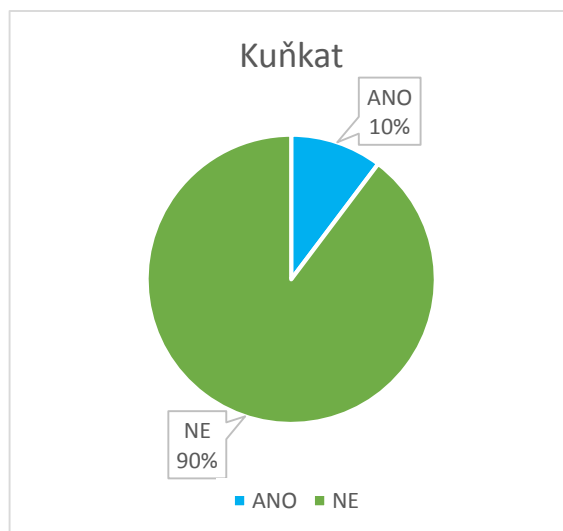
Graf 31b Trýpytit (se)

Sloveso ligotať sa správne použilo 47 Čechů (43,93%), zbylých 60 (56,07%) danému slovesu neporozumělo. Celkem 88 Slováků (82,24%) vyjádřilo porozumění českému slovesu, kdežto 19 dotazovaných (17,76%) nedokázalo toto sloveso správně použít.

Křkat' – kuňkat

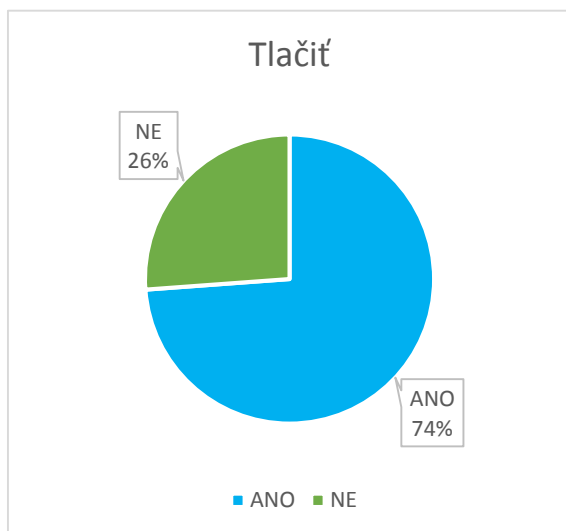
Graf 32a Křkat'

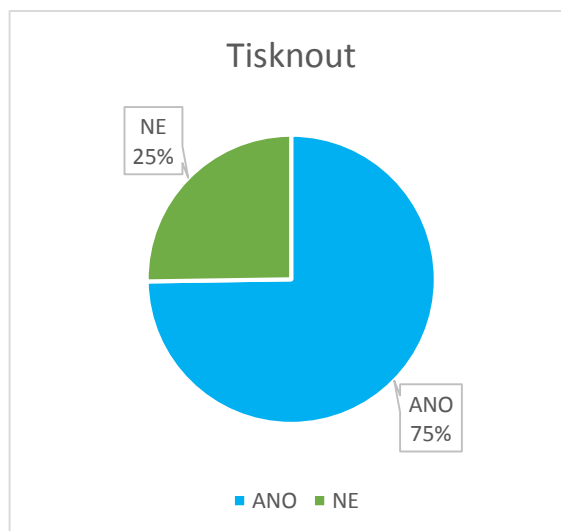
Graf 32b Kuňkat

Nejméně srozumitelným slovesem pro svou menší frekventovanost bylo slovo křkat', respektive kuňkat. Mezi dotazovanými Čechy se našli pouze 3 lidé (2,80%), kteří slovesu křkat rozuměli, zbylých 104 dotázaných (97,20%) nedokázalo sloveso rozpoznat. Celkem 31 Čechů si myslelo, že se jedná o říhnutí či odříhnutí. Na slovenské straně to bylo o něco lepší – 11 respondentů (10,28%) porozumělo slovesu kuňkat, zbylých 96 Slováků (89,72%) nikoli.

Tlačit – tisknout

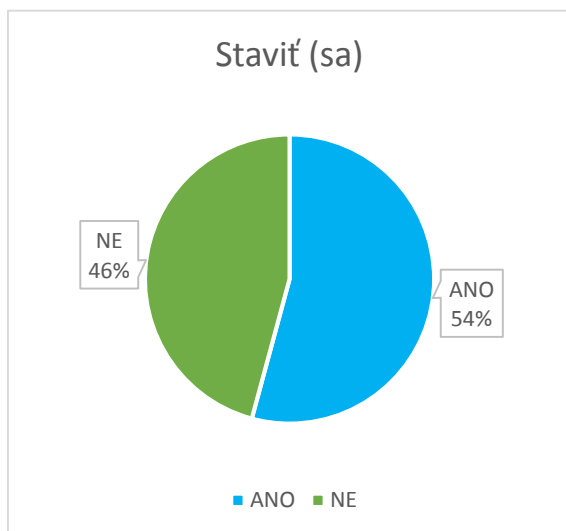
Graf 33a Tlačit

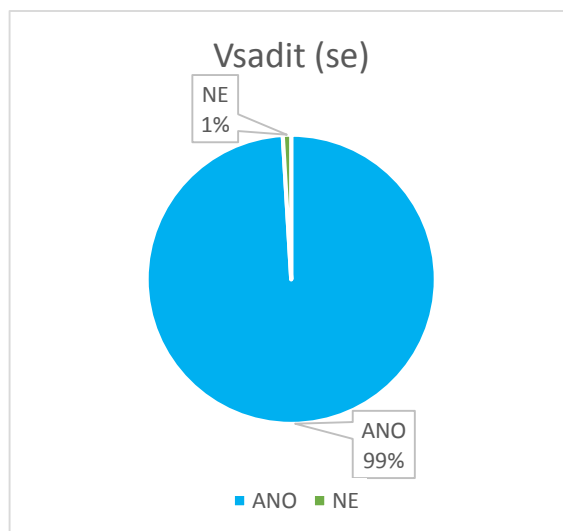
Graf 33b Tisknout

Vyrovnané výsledky přineslo porozumění Čechů slovesu tlačit' a Slováků slovesu tisknout. Úspěšnost Čechů byla 73,83% (79 odpovědí bylo vyhodnoceno kladně). Mezi zbylými 28 odpověďmi (26,17%) se celkem ve 20 případech vyskytly věty s českým slovesem tlačit. Celkem 80 Slováků (74,77%) použilo sloveso tisknout správně, 27 (25,23%) nikoli. V 18 případech Slováci použili sloveso tisknout se, které má díky zvrtnému zájmenu odlišný význam.

Stavit' (sa) – vsadit (se)

Graf 34a Stavit' (sa)

Graf 34b Vsadit (se)

Celkem 58 Čechů (54,21%) ví, že stavit' sa znamená česky vsadit se, 49 Čechů (45,79%) nerozumí tomuto slovesu. Z toho ve 28 případech se objevily věty, v nichž bylo užito českého slovesa ve smyslu stavit se na návštěvu. Pro Slováky sloveso vsadit se nebylo žádný problém, pouze v jednom případě (0,93%) nebylo sloveso správně použito, ve 106 případech (99,07%) pak ano.

ZÁVĚR

Teoretická část byla rozdělena do tří kapitol, z nichž první shrnula vývoj českého jazyka od příchodu Cyrila a Metoděje na naše území až po současnost. Druhá kapitola navazuje vývojem slovenského jazyka až od 14. století, kdy se začíná utvářet vyšší forma slovenského jazyka. V této části získáváme povědomí o tom, že již dlouhá staletí čeština ovlivňuje slovenštinu, a že čeština dokonce fungovala tři století jako spisovný jazyk pro Slováky. V závěrečné kapitole teoretické části jsou uvedeny praktické příklady, s nimiž se Češi, případně Slováci dostávají běžně do styku. Česká a slovenská produkce, problematika překladů, česko-slovenské relace a další. Ačkoli všeobecně platí, že spíše slovenština čerpá z češtiny, Češi používají, aniž by si to uvědomovali, slovakismy v poměrně velké míře.

Praktická část práce se odvíjela od dotazníků, které mapovaly jak pasivní bilingvismus Čechů, tak Slováků. Cílem dotazníků, a vlastně celé bakalářské práce, bylo zjistit, kdo rozumí více a lépe a jak jsou velké rozdíly mezi oběma národy. Výsledky jsou absolutně jednoznačné. Ačkoli se všeobecně považují Slováci za větší znalce češtiny než Češi slovenštiny, rozdíl je větší, než by se mohlo zdát. Celková průměrná úspěšnost Slováků je 74,64%, kdežto celková průměrná úspěšnost Čechů je pouhých 47,63%. Z konkrétních třiceti výrazů, které se objevily v dotazníku, měli naši východní sousedé vždy více správných odpovědí až na jednu výjimku, kdy Češi byli úspěšnější v rozlišení slov horký a horúci, zato Slováci měli větší problém s rozlišením slov horký a hořký.

Na základě tohoto vyhodnocení nemůžeme říci, že obecně platí, že každý Slovák má větší znalost češtiny než jakýkoliv Čech slovenštiny, ale potvrdilo se, že Slováci nám rozumí lépe než my jim. Je to dáno všemi aspekty, které již byly uvedeny, ale zajímavá jsou především čísla. Předpokládalo se, že tento pomyslný „souboj“ vyhrají právě Slováci, ale rozdíl v úspěšnosti správných odpovědí byl propastně velký.

Můžeme předpokládat, že situace se nebude měnit k lepšímu, spíše naopak. Pro dnešní generaci je slovenština cizím jazykem, který je nezajímá. Co teprve bude slovenština znamenat pro generaci příští?

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

LITERATURA

- BLANÁR, V. Spisovná slovenčina v matičných rokoch. In: BLANÁR, V. - JÓNA, E. - RUŽIČKA J. *Dejiny spisovnej slovenčiny II*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1974, s. 7-86. ISBN neuvedeno.
- HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. ISBN neuvedeno.
- HUJER, O. *Úvod do dějin jazyka českého*. Praha: Jednota českých filologů, 1946. ISBN neuvedeno.
- JÓNA, E. Spisovná slovenčina v martinském období. In: BLANÁR, V. - JÓNA, E. - RUŽIČKA J. *Dejiny spisovnej slovenčiny II*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1974, s. 87-200. ISBN neuvedeno.
- KOMÁREK, M. *Dějiny českého jazyka*. Brno: Host, 2012. ISBN: 978-80-7294-591-7.
- KOPECKÝ, M. *Slovensko-český a česko-slovenský slovník rozdílných výrazů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN neuvedeno.
- MISTRÍK, J. *Moderná slovenčina*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988. ISBN 80-08-00052-X.
- MUSILOVÁ, K. Slovakismy v současné češtině (sociolingvistický průzkum mezi vysokoškoláky). In: *Vidy jazyka a jazykovedy*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2011, s. 389-396. ISBN 978-80-555-0335-6.
- NÁBĚLKOVÁ, M. Rozdelenie a „vzdaľovanie“. Niekoľko pohľadov. In: *Česko-slovenská vzájomnosť a nevzájomnosť*. Ed. I. Pospíšil - M. Zelenka. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2000, s. 104-112. ISBN 80-210-2330-9.
- PAULINY, E. *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983. ISBN neuvedeno.
- SOKOLOVÁ, M. - MUSILOVÁ, K. - SLANČOVÁ, D. *Slovenčina a čeština – Synchronne porovnanie s cvičeniami*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2005. ISBN 80-223-2150-8.
- VONDRÁK, V. *Vývoj současného spisovného českého jazyka*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, 1926. ISBN neuvedeno.

PERIODICKÉ ZDROJE

SUCHÁ, L. *Pátrání po slovenštině: hledám „ň“ a predajňu*. Mladá fronta Dnes, 2012, roč. XXIII., č. 175 (28.7.2012). ISSN 1210-1168.

SUCHÁ, L. *Vieš „řikat“? aneb Co prozradí Slováky v Česku*. Mladá fronta Dnes, 2012, roč. XXIII., č. 199 (25.8.2012). ISSN 1210-1168.

SUCHÁ, L. *Češi vs. Slováci v obrázkové bedně*. Mladá fronta Dnes, 2012, roč. XXIII., č. 211 (8.9.2012). ISSN 1210-1168.

SUCHÁ, L. *To není ihrisko, je to hřiště. Aneb děti Slováků v Česku*. Mladá fronta Dnes, 2012, roč. XXIII., č. 246 (20.10.2012). ISSN 1210-1168.

SUCHÁ, L. *Sami to nezkoušejte, radí překladatelé ze slovenštiny*. Mladá fronta Dnes, 2012, roč. XXIII., č.281 (1.12.2012). ISSN 1210-1168.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

JEDLIČKA, A. *Jazyková problematika překladů ze slovenštiny do češtiny*. [online]. Naše řeč, 1961, roč. 44, č. 1-2 [cit. 2014-04-17].

Dostupný z: < <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4805>>.

SYROVÁTKOVÁ, J. *Nový Slovensko-český slovník*. [online]. Naše řeč, 1968, roč. 51, č. 2 [cit. 2014-04-17].

Dostupný z: < <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5372>>.

TRÁVNÍČEK, F. *Vzájemný vztah mezi češtinou a slovenštinou ve světle Stalinových jazykových statí*. [online]. Naše řeč, 1953, roč. 36, č. 1-2 [cit. 2014-04-17].

Dostupný z: < <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=4265>>.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1a Pohlaví Češi	26
Graf 1b Pohlaví Slováci.....	26
Graf 2a Věk Češi	27
Graf 2b Věk Slováci	27
Graf 3a Oblast Češi	28
Graf 3b Oblast Slováci	28
Graf 4a Pobyt Češi	29
Graf 4b Pobyt Slováci	29
Graf 5a Atrament	30
Graf 5b Inkoust	30
Graf 6a Ceruzka	31
Graf 6b Tužka	31
Graf 7a Černica	32
Graf 7b Ostružina	32
Graf 8a Dojča	33
Graf 8b Kojenec	33
Graf 9a Gombík	34
Graf 9b Knoflík	34
Graf 10a Hydina	35
Graf 10b Drůbež	35
Graf 11a Kefa	36
Graf 11b Kartáč	36
Graf 12a Křdeľ	37
Graf 12b Hejno	37
Graf 13a Nádcha	38

Graf 13b Rýma	38
Graf 14a Oblička	39
Graf 14b Ledvina	39
Graf 15a Opíznut'	40
Graf 15b Opelichat	40
Graf 16a Parochňa	41
Graf 16b Paruka	41
Graf 17a Pečiatka	42
Graf 17b Razítko	42
Graf 18a Pivnica	43
Graf 18b Sklep	43
Graf 19a Vrkoč	44
Graf 19b Cop	44
Graf 20a Želanie	45
Graf 20b Pŕání	45
Graf 21a Žubrienka	46
Graf 21b Pulec	46
Graf 22a Špargľa	47
Graf 22b Chŕest	47
Graf 23a Lienka	48
Graf 23b Beruška	48
Graf 24a Kučeravý	49
Graf 24b Kudrnatý	49
Graf 25a Uhol' x uhol	50
Graf 25b Úhel x uhel	50
Graf 26a Ľavica x lavica	51

Graf 26b Lavice x levice	51
Graf 27a Hľadí x hladí	52
Graf 27b Hladí x hledí	52
Graf 28a Horký x horúci	53
Graf 28b Hořký x horký	53
Graf 29a Kúrit'	54
Graf 29b Topit	54
Graf 30a Pretekat'	55
Graf 30b Závodit	55
Graf 31a Ligotať (sa)	56
Graf 31b Třpytit (se)	56
Graf 32a Kfkat'	57
Graf 32b Kuňkat	57
Graf 33a Tlačit'	58
Graf 33b Tisknout	58
Graf 34a Stavit' (sa)	59
Graf 34b Vsadit (se)	59

SEZNAM PŘÍLOH

P I Dotazník – Porozumění Čechů slovenštině

P II Dotazník – Porozumění Slováků češtině

Příloha P I: Dotazník – Porozumění Čechů slovenštině

Dobrý den,

jmenuji se Alžběta Trtková a jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. V ruce držíte dotazník, který se zabývá porozuměním Čechů slovenštině a Slováků češtině. Prosím Vás tedy o jeho vyplnění. Výzkum je zcela anonymní a poslouží pouze k účelům mé bakalářské práce. Pokud nebudete vědět odpověď na nějakou otázku, není to chyba.

Děkuji za ochotu a spolupráci.

Alžběta Trtková

1. Pohlaví

a) žena

b) muž

2. Věk

a) 0-21

b) 22-39

c) 40-

3. Oblast, ve které žijete

a) Čechy

b) Morava

c) Slezsko

4. Studujete/Studovali jste (pracujete/pracovali jste) na území Slovenské republiky déle než 3 měsíce?

a) studuji/studoval jsem

b) pracuji/ pracoval jsem

c) nepobýval jsem na území SR nikdy déle než 3 měsíce

d) jiné

5. Ke každému slovenskému slovu napište jeho český ekvivalent:

a) atrament

k) oplznuť

b) ceruzka

l) parochňa

c) černica

m) pečiatka

d) dojča

n) pivnica

e) gombík

o) vrkoč

f) hydina

p) želanie

g) kefa

q) žubrienka

h) krdel'

r) špargľa

i) nádcha	s) lienka
j) oblička	t) kučeravý

6. Z nasledujících dvojic slov vyberte vždy správnou variantu, aby výpověď dávala smysl:

a) *uhol' x uhol*

Pravý má 90 stupňov. Koláč sa mi spálil v rúre na

b) *lavica x lavica*

..... prejavila záujem o kandidáta. Na mám položené pero.

c) *hľadí x hladí*

Mama ma po vlasoch každé ráno. Občas z okna.

d) *horký x horúci*

..... čaj je najlepší nápoj, ktorý ťa zahreje. čokoládu mam radšej ako mliečnu.

7. Pokuste se z nasledujících sloves utvořit jednoduché věty (česky) s využitím slovenského slovesa:

- a) kúriť
- b) pretekať
- c) ligotať (sa).....
- d) kľkať
- e) tlačíť
- f) stavať (sa)

Příloha P II: Dotazník – Porozumění Slováků češtině

Dobrý den,

jmenuji se Alžběta Trtková a jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. V ruce držíte dotazník, který se zabývá porozuměním Čechů slovenštině a Slováků češtině. Prosím Vás tedy o jeho vyplnění. Výzkum je zcela anonymní a poslouží pouze k účelům mé bakalářské práce. Pokud nebudete vědět odpověď na nějakou otázku, není to chyba.

Děkuji za ochotu a spolupráci.

Alžběta Trtková

1. Pohlaví

a) žena

b) muž

2. Věk

a) 0-21

b) 22-39

c) 40-

3. Oblast, ve které žijete

a) západní Slovensko

b) střední Slovensko

c) východní Slovensko

4. Studujete/Studovali jste (pracujete/pracovali jste) na území České republiky déle než 3 měsíce?

a) studuji/studoval jsem

b) pracuji/ pracoval jsem

c) nepobýval jsem na území ČR nikdy déle než 3 měsíce

d) jiné

5. Ke každému českému slovu napište jeho slovenský ekvivalent:

a) inkoust

k) opelichat

b) tužka

l) paruka

c) ostružina

m) razítko

d) kojenec

n) sklep

e) knoflík

o) cop

f) drůbež

p) přání

g) kartáč

q) pulec

h) hejno	r) chřest
i) rýma	s) beruška
j) ledvina	t) kudrnatý

6. Z následujících dvojic slov vyberte vždy správnou variantu, aby výpověď dávala smysl:

a) *úhel x uhel*

Pravý má 90 stupňů. Koláč se mi spálil v troubě na

b) *lavice x levice*

..... projevila zájem o kandidáta. Na mám položené pero.

c) *hladí x hledí*

Maminka mě po vlasech každé ráno. Občas z okna.

d) *hořký x horký*

..... čaj je nejlepší nápoj, který tě zahřeje. čokoládu mám raději než mléčnou.

7. Pokuste se z následujících sloves utvořit jednoduché věty (slovensky) s využitím českého slovesa:

- a) topit
- b) závodit
- c) třpytit (se).....
- d) kuňkat
- e) tisknout
- f) vsadit (se).....

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Alžběta Trtková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Kusá, PhD.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Porozumění Čechů slovenštině a Slováků češtině 20 let od rozdělení Československé republiky
Název v angličtině:	Understanding of Slovakian language by Czech people and Czech language by Slovakian people 20 years after the separation of Czechoslovakian Republic
Anotace práce:	Hlavním cílem práce je ukázat, jak rozumějí Češi slovenštině a Slováci češtině 20 let od rozdělení Československé republiky.
Klíčová slova:	český jazyk, slovenský jazyk, vývoj českého jazyka, vývoj slovenského jazyka, komparace, dějiny, lingvistika, Češi a Slováci
Anotace v angličtině:	The main aim of this work is to present the understanding of the Czech language by Slovaks and the Slovakian language by Czechs 20 years after the Czechoslovakian Republic separation.
Klíčová slova v angličtině:	Czech language, Slovak language, development of Czech language, development of Slovak language, comparison, history, linguistics, Czechs and Slovaks
Přílohy vázané v práci:	2 dotazníky
Rozsah práce:	70 stran
Jazyk práce:	český jazyk